

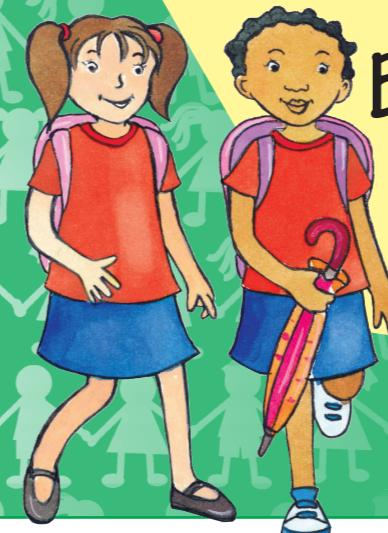
E booleditswe
ebile e sepelelana
le CAPS

Mphatowa

Mabokgoni a Bophelo ka SEPEDI

Puku ya 2
kotara ya 3 & 4

Leina:

Phapoši:

ISBN 978-1-4315-0246-2

**LIFE SKILLS IN SEPEDI
GRADE 1 – BOOK 2
TERMS 3 & 4
ISBN 978-1-4315-0246-2
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.
11th Edition**

Workbooks available in this series:

- Grade R (in all official Languages);
- Literacy/Home Language Grades 1 to 6 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 4 to 9 (in Afrikaans and English);
- Life Skills Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages); and
- Grades 1 to 6 English First Additional Language.

basic education

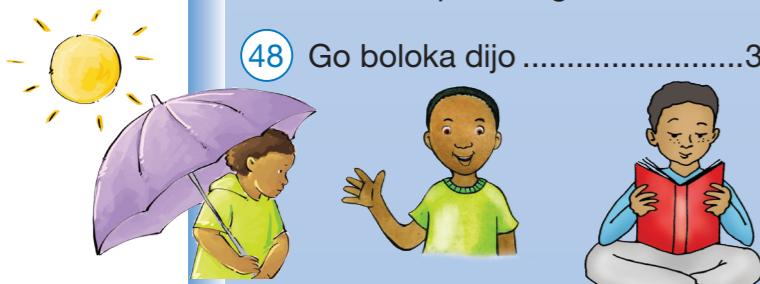
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Diteng

Kotara ya 3 Letlakala

33	Mafelo ao a hwetšagalago motseng wa gešo	2
34	Go hlokomela didirišwa motseng wa gešo	4
35	Toka goba phošo.....	6
36	Batho ba motse wa gešo.....	8
37	Diphooftolo tše re di ruago, e le diruiwaratwa.....	10
38	Mokgwa wa go hlokomela diruiwaratwa	12
39	Mekgwa le maikarabelo.....	14
40	Maikarabelo a oketsegilego.....	16
41	Bohlokwa bja dimela go batho	18
42	Sebopego sa dimela.....	20
43	Dipeu le fao di tšwago gona....	22
44	Tšeо dimela di di hlokago gore di gole.....	24
45	Dijo tše re di jago.....	26
46	Moo dijo tše go fapana di tšwago gona	28
47	Dijo tše di phedišago le tše di sa phedišego	30
48	Go boloka dijo	32

Kotara ya 4 Letlakala

49	Mehuta ya magae (1)	34
50	Mehuta ya magae (2)	36
51	Seo magae ao a fapanego a dirilwego ka sona.....	38
52	Magae le maemo a boso.....	40
53	Go hwetša mafelo le dilo (1)....	42
54	Go hwetša mafelo le dilo (2)	44
55	Go hwetša tsela.....	46
56	Go hwetša ditiragalo mo kanegelong	48
57	Ka fao re šomišago meetse: gae le sekolong	50
58	Mekgwa yeo meetse a senywago ka gona	52
59	Meetse a go nwa ao a hlwekilego le ao a se go a hlweka.....	54
60	Go seketsa meetse ao a hlwekilego.....	56
61	Go fetoga go tloga go mosegare go ya go bošego.....	58
62	Ka fao legodimo le bonagalago ka gona.....	60
63	Letšatsi le ngwedi.....	62
64	Dinaledi.....	63

Mdi. Angie Motshikga,
Tona ya Thuto ya
Motheo

Ngk. Reginah Mhaule,
Motlatša-Tona wa
Thuto ya Motheo

Dipukutšomo tše di tšweleditšwe go thuša bana ba Afrika Borwa ka tlase ga boetapele bja Tona ya Thuto ya Motheo. Mdi. Angie Motshikga, le Motlatša-Tona wa Thuto ya Motheo, Ngk. Reginah Mhaule.

Rainbow Workbooks di bopa karolo ya mohlwaela wa tsenogare woo maikešešo a wona e lego go kaonafatša mošomo wa barutwana ba Afrika Borwa bao ba lego mephatong ye tshela ya mathomo. Projekte ye, bjalo ka ge e le ye nngwe ya dinepokgolo tša Dithulaganyo tša go Diragatša tša Mmušo, e kgonne go diragala ka thekgo ya mašeleng a go tšwa, ka ntle le go kgokgona go Sešegotlotlo sa Bosetšhaba. Se se kgontšitše Kgoro go dira dipukutšomo tše, ka maleme ka moka a semmušo, ka ntle ga gore Kgoro e lefe.

Re hutša gore barutiši ba tla holega ka dipuku tše mošomong wa bona wa tšatši ka tšatši wa go ruta, le go kgonthiša gore barutwana ba kgona go fetša lenanethuto. Re hlokometše gore re hlahlle barutiši ditirong ka moka ka go tsenya maswao a ditaetši ao a laetšago seo morutwana a swanetšego go se dira.

Re tloga re hutša gore bana ba tla ipshina ka go dira mešomo ye e lego ka mo dipukwaneng tše ge ba dutše ba gola, ba ithuta, le gore wena, morutiši, o tla ipshina le bona mo lethabong la go ithuta.

Re kganyogela lena, barutiši, le barutwana ba lena, katlego, ka tšhomio ya dipukutšomo tše.

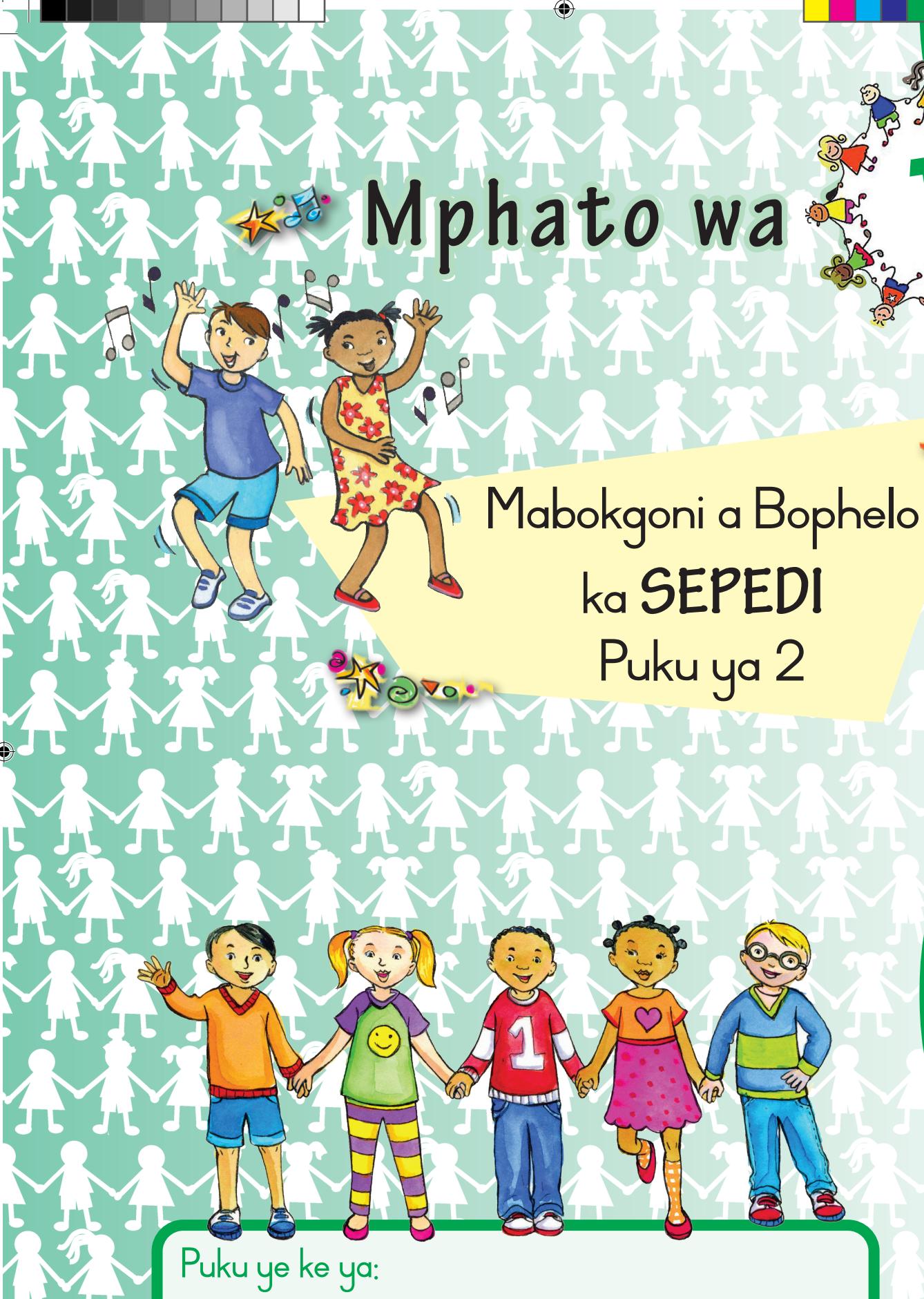
Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Eleventh edition 2021

ISBN 978-1-4315-0246-2

This book may not be sold.

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Mphato wa 1

Mabokgoni a Bophelo
ka SEPEDI
Puku ya 2

Puku ye ke ya:

33

3 - Bekē ya I-8
Kotara ya

Mafelo ao a hwetšagalago motseng wa gešo

A re baleng

Nagana ka batho
ka moka bao o ba
bonago, ebile o bolela
le bona letšatši le
lengwe le le lengwe
— batho ba ke batho
ba motse wa geno. E
ka ba batho fela, ba
mo mekgotheng, goba
bao ba dulago kgauswi
le mo o dulago.

E ka ba batho ba
o tsenago le bona
kereke, gape, le ba
sekolong sa geno,
maphodisa a tikologo
ya geno, dingaka le ba
bangwe.

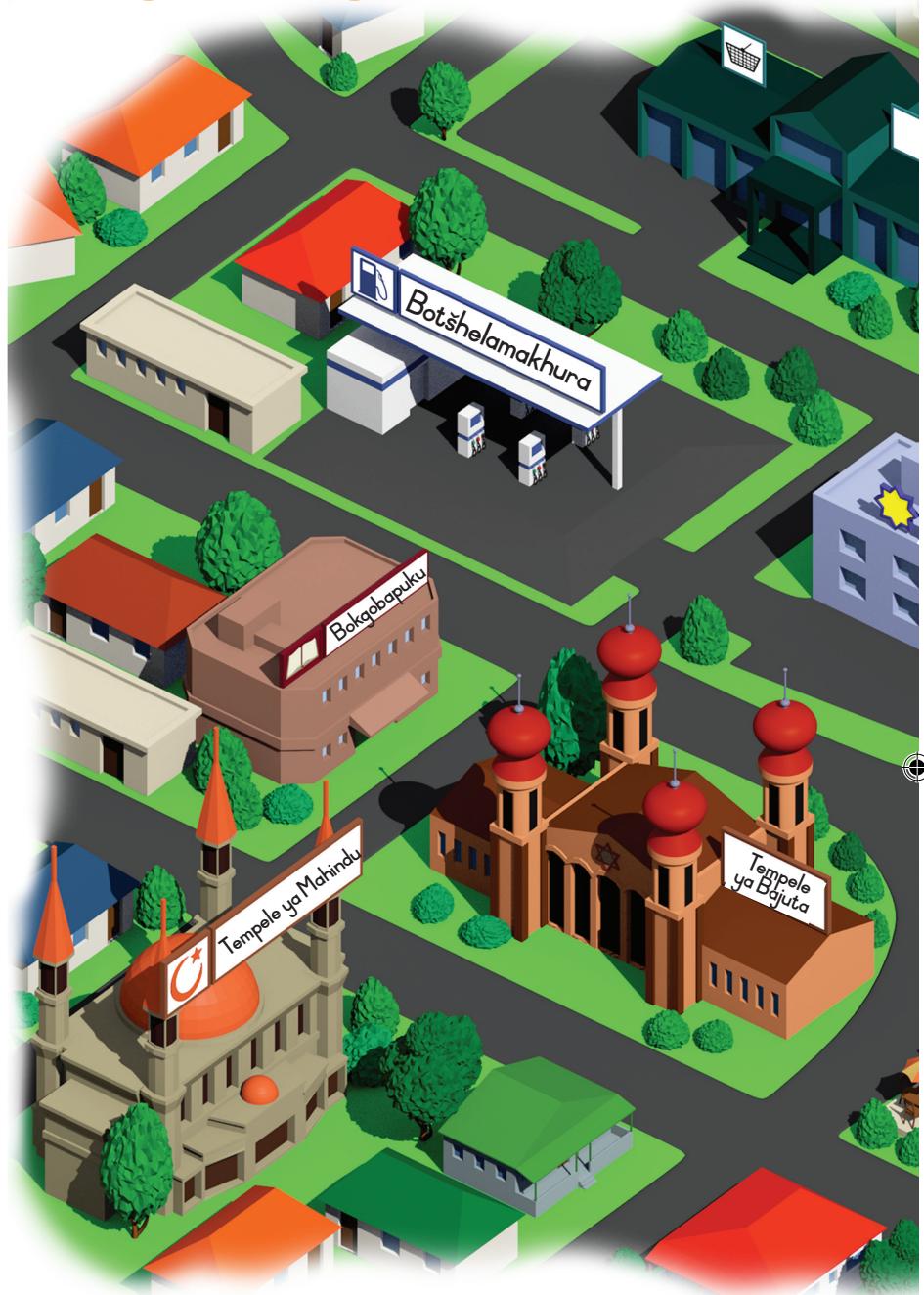

A re boleleng

Bolela le mogwera wa gago ka ga seswantšho se se lego matlakaleng a
mabedi a.

Ke mafelo afe mo seswantšhong ao o a tsebago?

Ke mafelo afe ao batho ba kopanago goba ba kgobokanago gona?

Letšatšikgwedi:

A re direng

Ke mafelo afe mo seswantšhong ao o kilego wa ya go ona goba wa a etela? Latela bokantle bja ona ka dikrayone.

A re boleleng

Botša mogwera wa gago ge eba o etetše mafelo a le motho yo mongwe, goba ge eba o be o le noši. Ke ka lebaka la eng o a etetše?

Na o nagana gore mafelo ao o a etetšeego gore moo batho bao ba sego ba itekanelo ba ka a etela?

34

Bekē ya I-8

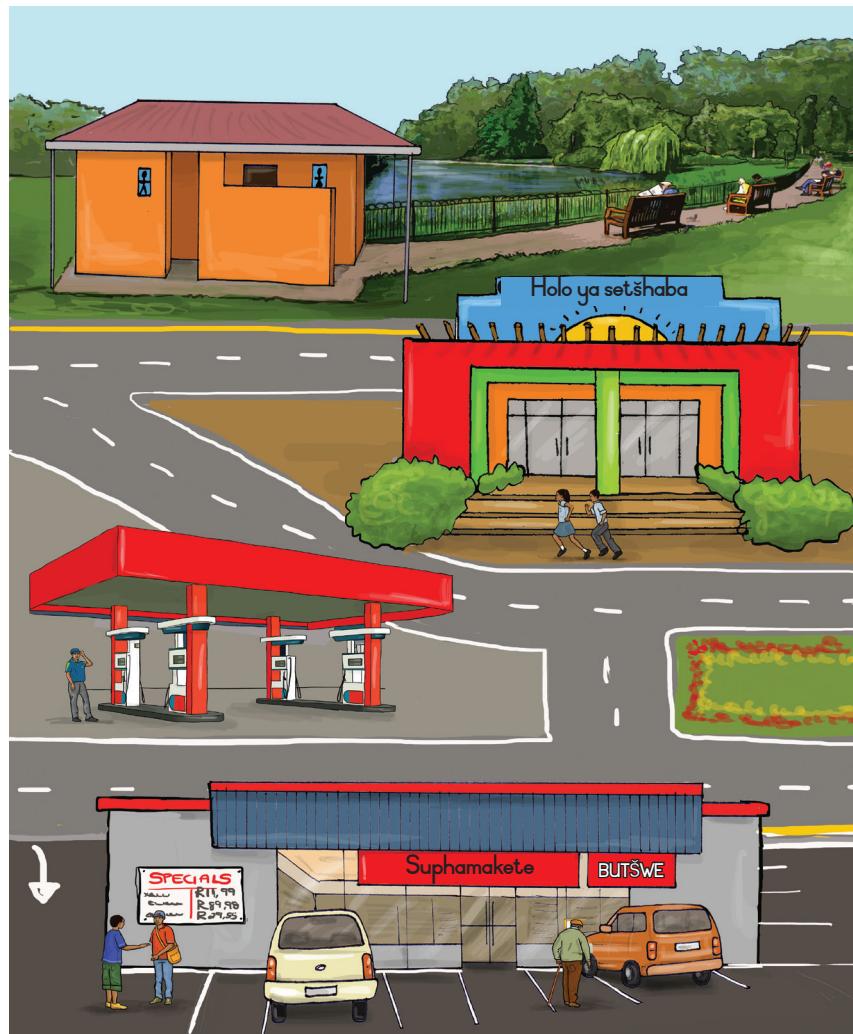
Kotara ya 3

Go hlokomela didirišwa motseng wa gešo

A re boleleng

Mafelo a metseng ya
rena a na le didirišwa tša
mehutahuta tšeо mang
le mang a ka di šomišago.
Dikliniki, dikolo, mapatlelo
a dipapadi le maokelo,
ke mafelo ka moka ao re
a šomišago. Re swanetše
go hlokomela mafelo a
gabotse. Re swanelwa ke
go hlompha didirišwa ka
moka motseng wa gešo,
le go hlwekiša tikologo
ya rena, gore bohle ba
ipshine ka yona.

A re boleleng

Bolela le mogwera wa gago ka seswantšho se.

- O nagana gore batho ba thabela go dula lefelong le?
- Ke ka lebaka la eng o nagana bjalo?
- Na o nagana gore lefelo le, le be le dutše le le ka fao le lego ka gona gona bjale?
- Na motse wa geno le tikologo di ka kaonafatšwa bjang?

Letšatšikgwedi:

A re direng

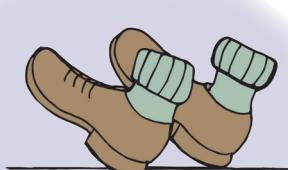
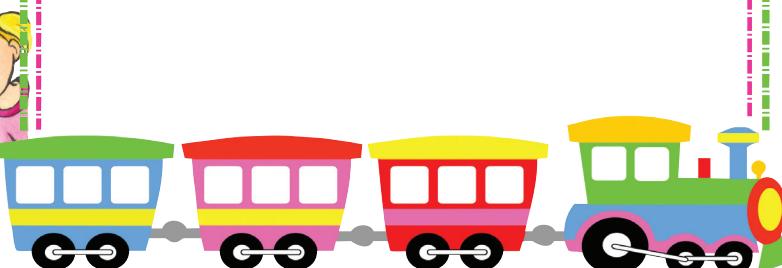
Dira sethalwa sa mebalabala sa gago o šomiša mokgwa wo o itšego wa dinamelwa tša bohole, tše bjalo ka setimela, pese goba thekisi. Laetša bogolo bja go fapanabja batho bao o nago le bona – ba bangwe ba dutše ba otlologetše godimo, ba bangwe ba inamile, ba bangwe ba ithekstile ka samorago ba ile ka boroko, ba bangwe ke ba bagolo mola ba bangwe e le ba bannyane.

A re itšidulleng

Itokiše

- Itokiše ka go sepela o eya pele ka dintlhha tša menwana ya gago.
- Bjale sepela ka sa morago, ka direthe.
- Sepelela pele, ka direthe.
- Sepela ka sa morago, ka dintlhha tša menwana.

Bopang ditlhaka

Bopang dihlopha tša bobedi ka bobedi. Šomišang mebele ya lena go bopa ditlhaka. Ge o nyaka o ka ema o ithekstile ka leboto goba wa patlama.

Lekang le bone ge eba wena le mogwera wa gago le ka bopa tlhaka yeo go se nago yo a ka e bopago.

35

Kotara ya 3 - Bekē ya 1-8

Toka goba phošo

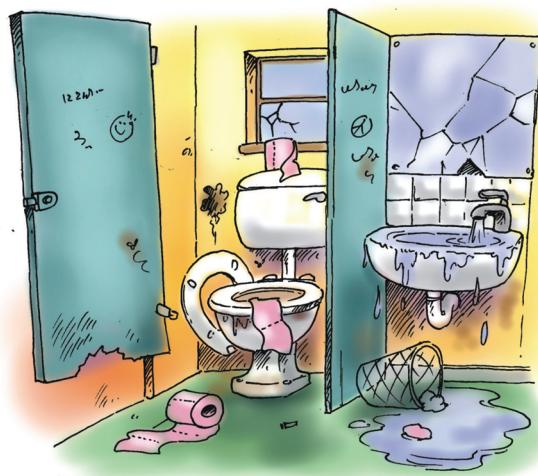

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše.

Na didirišwa tše ke eng?

Botša mogwera wa gago tsela ya maleba ya go šomiša sedirišwa se sengwe le se sengwe.

Letšatšikgwedi:

A re direng

Aga sekao sa moago o
šomiša didirišwa tšeо di
šomišwago leboelela.
O ka aga kliniki,
bokgobapuku goba moago
ofe goba ofe motseng
wa geno. Gape, le ka
šoma mmogo ka dihlopha.
Kgabišang moago wa lena,
le laetše gabotse gore le
agile moago ofe.

A re itšidulleng

- Beakanyang dithaere di emeletše, ka mothalo.
- Huhumela dithaere tšeо.
- Patlamisa dithaere mo fase.
- Ema ka maoto a mabedi ga ona godimo ga thaere.
- Tokaetše ka leoto.
- Šomiša dithaere go dira papadi efe goba efe ya tšišinyego.

Hlokomela gore o se ke wa gobala.

36

Batho ba motse wa gešo

Kotara ya 3 – Bekē ya 1–8

Motšhelapetrolo

Mootlelathekisi

Molaolasephethephethé

Ngaka

Morekišadienywa

Rasetimamollo

Lephodisa

Lebelela diswantšho tše o di filego maina
gomme o bolele le mogwera wa gago ka tšona.

8

Letšatšikgwedi:

A re ngwaleng

Thala mothalo go tloga mathomong a lefoko le lengwe le le lengwe ka go la nngele go ya go mantšu a amanago le lona ka go la mmagoja.

Rasetimamollo

Lephodisa

Ngaka

Morekišadienywa

Motšhelapetrolo

le swara basenyi.

o rekiša dienywa.

o tšhela petrolo ka difatanageng.

o tima mollo.

e a re fodiša.

A re ngwaleng

Lebelela diswantšho tše. Go tšwa mo mantšung a mo tlase, kgetha leina la maleba la go nyalana le seswantšho se sengwe le se sengwe. Bapetša dikarabo tša gago le tša mogwera wa gago.

Llori ya borasetimamollo

Botšhelamakhura

Bookelo

Seteisene sa maphodisa

A re itšidulleng

Phaphatha go ya ka morethetho wo o o kwago.

Theeletša gabotse gore le kwe morethetho ge o fetoga.

- Dira se go ya le mehuta ya go fapania ya mmino, go thoma ka wa klasiki go fihla ka wa phopo.
- Phaphatha ka lebelo goba ka go nanya go latela morethetho.

Theeletša mmino wo morutiši a o bapalago ka moropa goba ka seletšwa sa setšhekgetšhekge.

Diphoofto tše re di ruago, e le diruiwaratwa

A re baleng

A re boleleng

Lebelela seswantšho. Bolela le mogwera wa gago ka diswantšho tše. Dira sediko ka krayone go diruiwaratwa ka moka tše o di bonago. Na o kgoni go bona diruiwaratwa tše kae ka palo? Botša morutiši wa gago.

- Na o na le seruiwaratwa? Ge o na le sona, botša mogwera wa gago ka ga sona.
- Ge o se naso, botša mogwera wa gago ka seruiwaratwa se o nyakago go ba le sona, Ge o sa nyake seruiwaratwa, mmotše gore ke ka lebaka la eng o sa se nyake.

A re ngwaleng

Bontši bja rena re na le diruiwaratwa. Seruiwaratwa sa gago ke phoofolo yeo e lego mogwera wa gago. O e hlokomela gabotse, gomme e dula kgauswi le wena – mohlomongwe ka ngwakong o tee goba ka bodulong bjo o bo kgethilego mo jarateng.

Ka phapošing ka moka, dirang lenaneo la mehuta ka moka ya diruiwaratwa tše le sa di bonego mo seswantšhong. Kopisa go seo morutiši wa gago a se ngwalago mo letlapeng.

Letšatšikgwedi:

A re direng

Thala seruiwaratwa se o se
ratago goba se o nyakago
go ba naso.

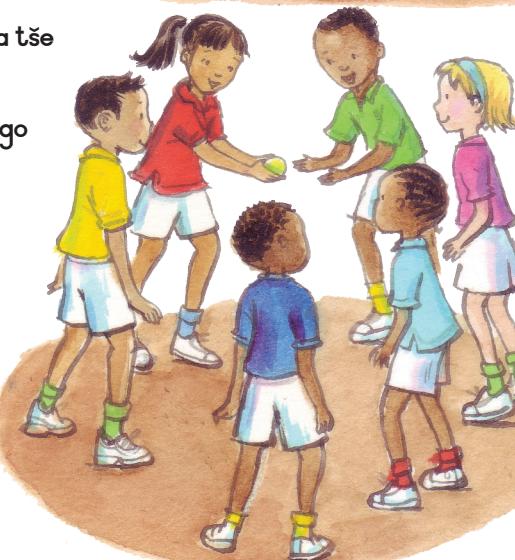
A re itšidulleng

Ithute go foša le go kaba kgwele ya thenese.

- Ka diatla tše pedi, fošetša kgwele
E kabe ka diatla tše pedi.
- Bjale, fošetša kgwele godimo ka seatla sa gago seo se nago
le maatla gomme o e kabe ka sona.
- E fošetše godimo ka seatla sa gago seo se se nago le
maatla gomme o e kabe ka sona.
- Bethabethiša kgwele fase ka diatla tše pedi o be o e kabe
ka tšona.
- Bethabethiša kgwele ka seatla sa mmagoja o be o e kabe
ka sona.
- E bethabethiše gape ka seatla sa nngele o be o e kabe ka
sona.
- Emang ka sediko, gomme yo mongwe le yo mongwe a
fetišetše kgwele go yo a lego kgauswi le yena ka diatla tše
pedi.
- Fetišetša kgwele ka seatla sa nngele go motho yo a lego
ka lehlakoreng la gago la nngele.
- Fetišetša kgwele ka seatla sa mmagoja go motho yo
a lego ka lehlakoreng la gago la go ja.

Na o be o tseba?

Bontši bja dimpša bo rata go raloka ka kgwele. Ka
fao, o swanetše go phakiša ka gobane dimpša di
rata go phamola kgwele gomme di kitime ka yona.

38

Mokgwa wa go hlokomele diruiwaratwa

A re boleleng

Go bohlokwa gore re hlokomele diruiwaratwa tša rena.

3 - Bekē ya | 8
Kotara ya 3

A re ngwaleng

Ngwala leswao le (✓) kgauswi le selo se sengwe le se sengwe seo seruiwaratwa se bego se ka se hloka.

Dijo

Meetse

Sešepe sa meno

Lefelo le borutho, la go oma, la go robala

Ngaka ya diphoofolo,
ge se ka lwala

Maikhutšo

A re direng

Thala mafelo a bodulo ao diphoofolo tše di a hlokago. Ka morago o ngwale leina leo re le fago bana ba tšona.

Phoofolo	Bodulo	Leina la ngwana

Letšatšikgwedi:

A re direng

Bala lefoko gomme o akanye gore o be o tla ikwa bjang,
wa reng wa ba wa dira eng.

- O tsea seruiwaratwa sa go hloka mong.
- Katse ya gago e timetše.
- Mpša ya gago e jele sebapadišwa sa gago sa mmamoratwa.
- Mogwera wa gago o rumula mpša.
- O bona mpša e notleletšwe ka sefatanageng se se tswaletšwego.

A re itšidulleng

Theeletša merethetho ye e fapanego yeo morutiši wa gago a
tlilego go e bapala. Dira se ekego ke wena phoofolo ye e binago
go ya ka morethetho w mmino.

Ge mmino e le wa lebelo,
kgatha bjalo ka pere.

Ge mmino e le wa lešata,
sepela bjalo ka tlou.

Ge mmino e le wa go llela
fase fofo bjalo ka serurubele.

Ge mmino e le wa go iketla,
sepela bjalo ka khudu.

A re boleleng

Mmutla ke sekokoni. Meno a
dikokoni ga a fetše go gola.

Ngwaga o tee wa motho o lekana le
mengwaga ye 7 ya mpša.
Ge mpša e na le mengwaga ye 3, e
na le mengwaga ye 21 ya motho.

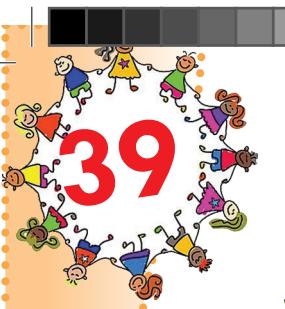
Botša mogwera wa gago se
sengwe se se kgahlisago ka
katse.

Lapologa

Papadi ya "Katse le Legotlo". Morutiši wa lena o tla bolela gore katse ke
mang, legotlo ke mang. Fetolang dikarabo ka morago ga nakonyana.

39

Mekgwa le maikarabelo

Kotara ya 3 - Bekē ya 1-8

Mantšu a a laetša mekgwa ye mebotse ya go bolela. Mekgwa ya rena ke mekgwa ya go swara batho ka tlhompho.

Re ipshina ka go bolela le motho yo a nago le mekgwa ye mebotse.

Gape, ke mo go bose go ba le bagwera ba mekgwa ye mebotse.

Ka dinako ka moka re na le maikarabelo a go swara batho gabotse.

Ke ka lebaka leo yo mongwe le yo mongwe wa rena
a swanelwa ke go itshwara gabotse.

Letšatšikgwedi:

A re boleleng

Lebelela diswantšho. O be o bale le mantšu ao a lego ka lepokising. Bolela le mogwera wa gago ka diswantšho tše. Bolelang ka ga maitshwaro a mabotse goba a mabe ao bana ba a laetšago.

Dumediša batho ba o ba tsebago, o dumediše
le ba o sa ba tsebego.

Hlompha dilo tša batho ba bangwe

40

Maikarabelo a oketšegilego

Kotara ya 3 - Bekē ya 1-8

Lebelela diswantšho tše o be o bale mafoko ao a lego ka mapokising.
Thala mothalo go ya go maikarabelo ao a nyalanago le seswantšho
se sengwe le se sengwe.

Ke thuša gore ntlo yešo
e dule e hlwekile.

Ke nna mogwera wa potego,
ke bile ke thuša ba bangwe.

Ke bontšha ba lapa gore
ke a ba rata.

Ke bapala gabotse ka
dibapadišwa tša bagwera
ba ka.

Ke a itlhokomela, gape ke
hlokomela dilo tša ka.

Ke thuša tate go
teka tafola.

Letšatšikgwedi:

A re bapaleng

Diragatša wo mongwe wa mekgwa ye mebotse le
maikarabelo a, moo o:

- dumedišago batho ba o ba tsebago le batho ba o sa ba tsebego
- letelago sebaka sa gago
- theeletšago motho yo mongwe ka tlhokomelo
- abaganago le motho yo mongwe
- dirago segwera le motho yo mongwe
- tshepegago ka ga selo se sengwe
- laetšago tlhompho go thoto ya batho ba bangwe
- laetšago tlhompho go batho ba bangwe

Ka dihlopha, diragatšang wo mongwe
wa mekgwa ye mebotse le maikarabelo
malebana le:

- ba lapa la geno
- mošomo wa gago wa sekolo
- medirwana ya gago ya ka gae
- dijo tše o di hwetšago ka mehla
- diaparo tše o di aparago
- dibapadišwa tša gago
- bagwera ba gago

A re direng

Thala seswanšho sa
gago moo o laetšago
go ba botho go batho
ba bangwe.

A re itšidulleng

Theeletša ge morutiši wa gago a go botša gore o tshele, o kitime goba o abule.

O tla letša nakana pele ga taelo ye nngwe le ye nngwe. Sepela ka lebelo goba ka go iketla ge morutiši wa gago a go botša gore o dire bjalo.

A re bapaleng

Bapala tshersetshere, "ke gore papadi ya go thankobela" ka leoto le le se nago maatla. Ke mekgwa efe ye mebotse ye e tšwelelago ge o bapala tshersetshere?

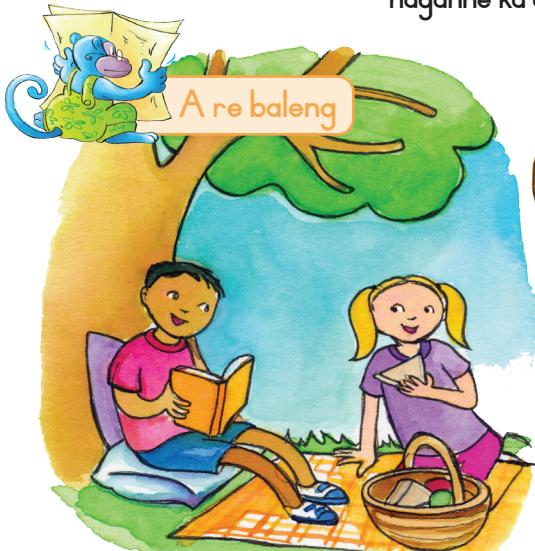

41

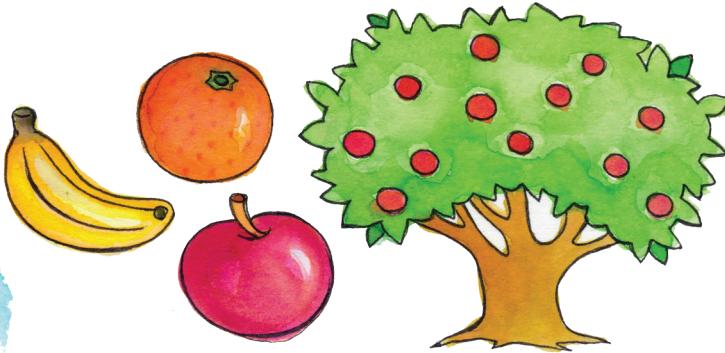
Kotara ya 3 - Bekē ya 1-8

Lebelela mathoko ohle a mo o lego gona. O bona dilo dife tše di tšwago go dimela? Bolela le mogwera wa gago le bone gore bobedi bja lena le kgora go nagana ka tše kae. Botšang morutiši wa lena gore le naganne ka dimela tše kae.

Dimela tše dingwe
di re fa matute le dijo.

Dimela tše dingwe le
mehlare di re fa moriti.

Dimela tše dingwe le mehlare
di fa diphoofolo boširelo.

Dimela tše dingwe di re fa matšoba ao re
kgabisago ka ona ka malapeng a renā.

Letšatšikgwedi:

Re hloka bjang
mapatlelong a rena.

Re šomiša leukodi go
dira diaparo.

Re šomiša mahlaka go loga
mebanki le go rulela mengwako.

Re šomiša dimela le mehlare
go dira difenitšhara.

A re boleleng

Wena le bagwera ba gago kgethang mekgwa ye meraro
ye bohlokwa, yeo ka yona re šomišago dimela.

Ka phapošing, boledišanang gore na re ka dira gore dimela
di hwelele ge re di šomiša go feta tekano?

42

Sebopego sa dimela

Dimela di dirilwe ka dikarolo tša go fapano. Šomiša mantšu go tšwa mapokising go fa dimela tše maina a dikarata tša tšona.. Bapetša mantšu a gago le a mogwera wa gago.

Kotara ya 3 - Bekē ya 1-8

medu

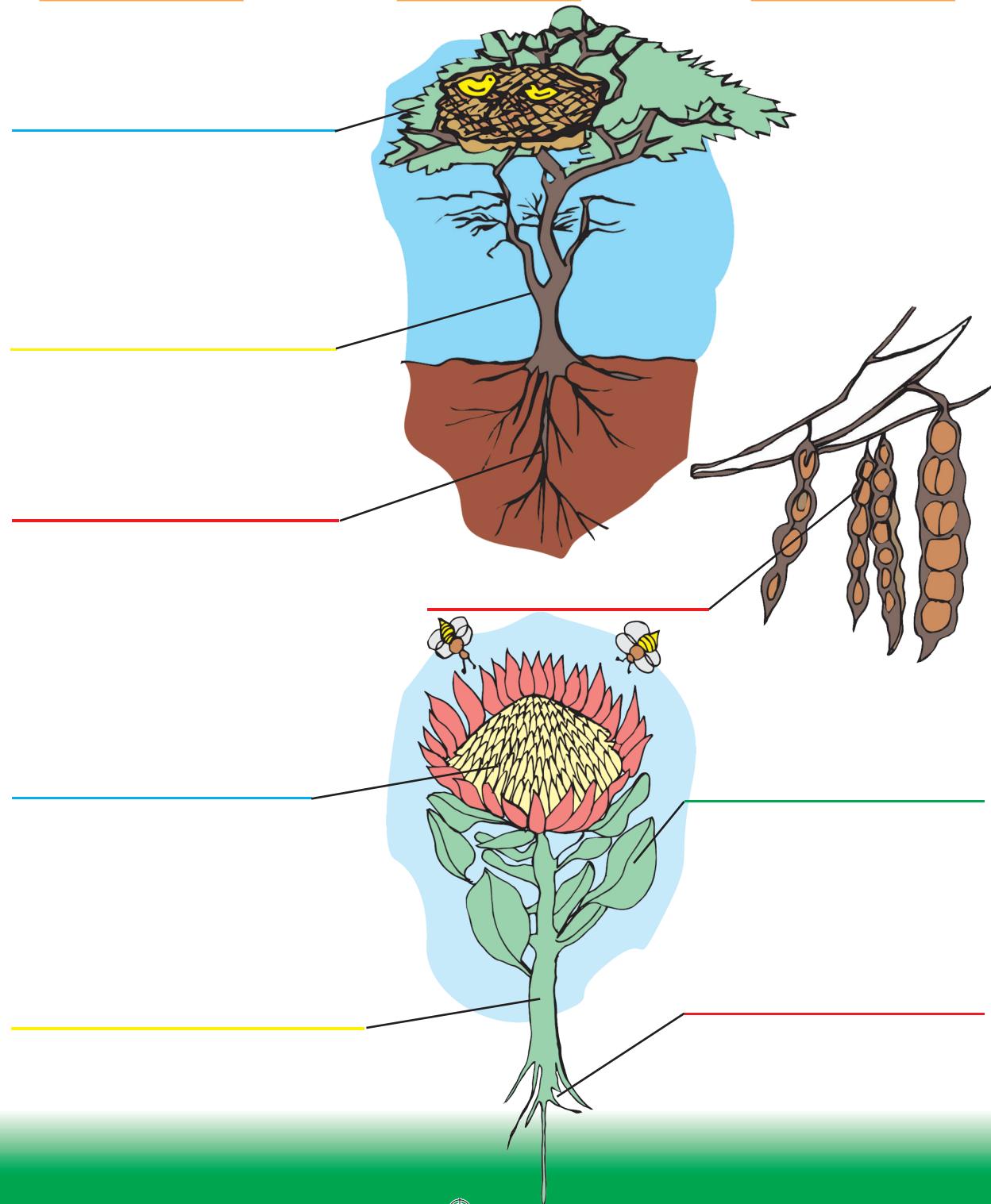
matšoba

kutu/thito

peu

letlakala

kutu/thito

20

Letšatšikgwedi:

A re itšidulleng

Arola barutwana ka dikhunkhwane tša serapana le boraserapana.

- Boraserapana ba swanetše go leka go bolaya dikhunkhwane goba go di swara.
- Šielanang go diragatša dikarolo ka morago ga metsotso ye 2.
- Bušeletšang ga mmalwa.

A re bapaleng

Bapalang "Go iphihléana"

Dikhunkhwane di iphihlile ka fase ga goba ka morago ga dimela gomme boraserapana ba swanetše go di hwetša pele di eja dimela ka moka. Lebelela diswantšho tše.

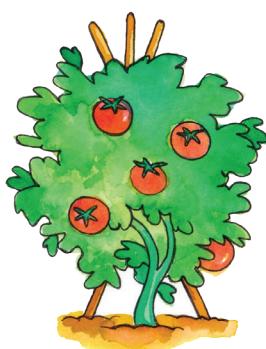

A re boleleng

Di swana ka eng ebile di fapania kae?

Dimela di fapania go ya ka mehuta.

Eupša ka mekgwa ye mengwe ye mentši, di a swana.

A re direng

Thala goba o pente
khunkhwane goba selwana se
se nyakago go ja semela sa
gago sa nawa. Ga se gore e
swanetše go ba khunkhwane
ya nnete, šomiša kakanyo ya
gago. Thala goba penta ka
methalo le dibopego tšeо di
bonagalago, tša go nwelela.

8 - Bekē ya I-8

Kotara ya 3

43

Dipeu le fao di tšwago gona

Dimela tše dingwe di na le dipeu tše di fihlilwego ka gare ga matšoba goba ka gare ga seenywa.

Dipeu tše le tšona re ka di bjala gore go mele dimela tše mpsha.

Dipeu di ahlogana le dimela gore di thome dimela tše mpsha.

Dipeu tše dingwe di phatlalatšwa ke phefo, batho, dikhunkhwane goba diphoofolo tše dingwe. Diphothwa tše dingwe tša dipeu di jewa ke dinonyana, gomme dikarolo tše thata di šalela mantleng a tšona. Dipeu tše di phatlalatšwago ka tsela ye, di rothišwa mafelong a mangwe gomme tša thoma go mela tša gola gona mowe.

Na dipeu tše, di phatlalatšwa bjang mo seswantšhong se sengwe le se sengwe? Peu ye nngwe le ye nngwe e swanetše go ba bjang gore e phatlalatšwe ka tsela ye? Boledišana le mogwera wa gago.

Ge o nyaka go ipšalela dimela tša gago ka dipeu, o ka šomiša dipeu tša go tšwa go dimela tše di lego ka tšhengwaneng ya gago. Mohlomongwe o ka reka peu lebenkeleng.

A re boleleng

Ithute sereto se le mešikinyego

Ye ke peu ye nnyane, ye nnyanennnyane:

A re e bjaleng ka pela!

Etšwa kutu le letšoba.

La monkgo wo mobose gohle.

Dinose tša diroto di bobola ka letšobeng –

Gomme ka pelanyana letšoba le
lebotsana le a hwa.

Bophelo ka morago ga semela.

Eupša hle, o se tshwenyege, o se lle

O a bona, ga go se sengwe gape tlhagong
se se tlago lebelega gabotse, bona,

mohlolo o a direga:

Letšoba le hwile, eupša le phatlaletše gohle

Kutu ya lona ye e hwilego, gomme ka tlase ga
matlakala a matsothwa

Peu ye e phelago e letile ka mobung!

A re itšhidulleng

Laetša lethabo la gago ka mesepelo ye.

Swara sekhafo sa mebalabala goba lelente le
letelele ka seatla

sa maatla. Ka go sepetsa letsogo la gago,
hlama dipatrone tše di fapanego mo
moyeng goba mo fase ka sekhafo sa gago
goba lelente.

Sa mathomo šomiša seatla sa gago sa maatla,
gomme ka morago seo se se nago maatla.
Gape, o ka e dira o latela morethetho wa
mmino.

Ge go le mohlare wo o lego gona, bona gore re kgon a go o šomiša
bjang, re bapala go wona. Kgelempua/swinka mo
thapong yeo e bego e tlémilwe swine. Kgelempua ka diatla tše pedi, ka
morago ka seatla sa gago sa maatla.

Temošo ya morutiši
šomiša thapo, sekhafo
le lelente.

Letšatšikgwedi:

44

3 - Beket ya I-8
Kotara ya

Tšeо dimela di di hlokago gore di gole

Lebelela seswantšho se. Na tšohle ka go sona di a phela?

Bolela le mogwera wa gago ka sona: ke selo sefe seo se phelago gomme o se bona?

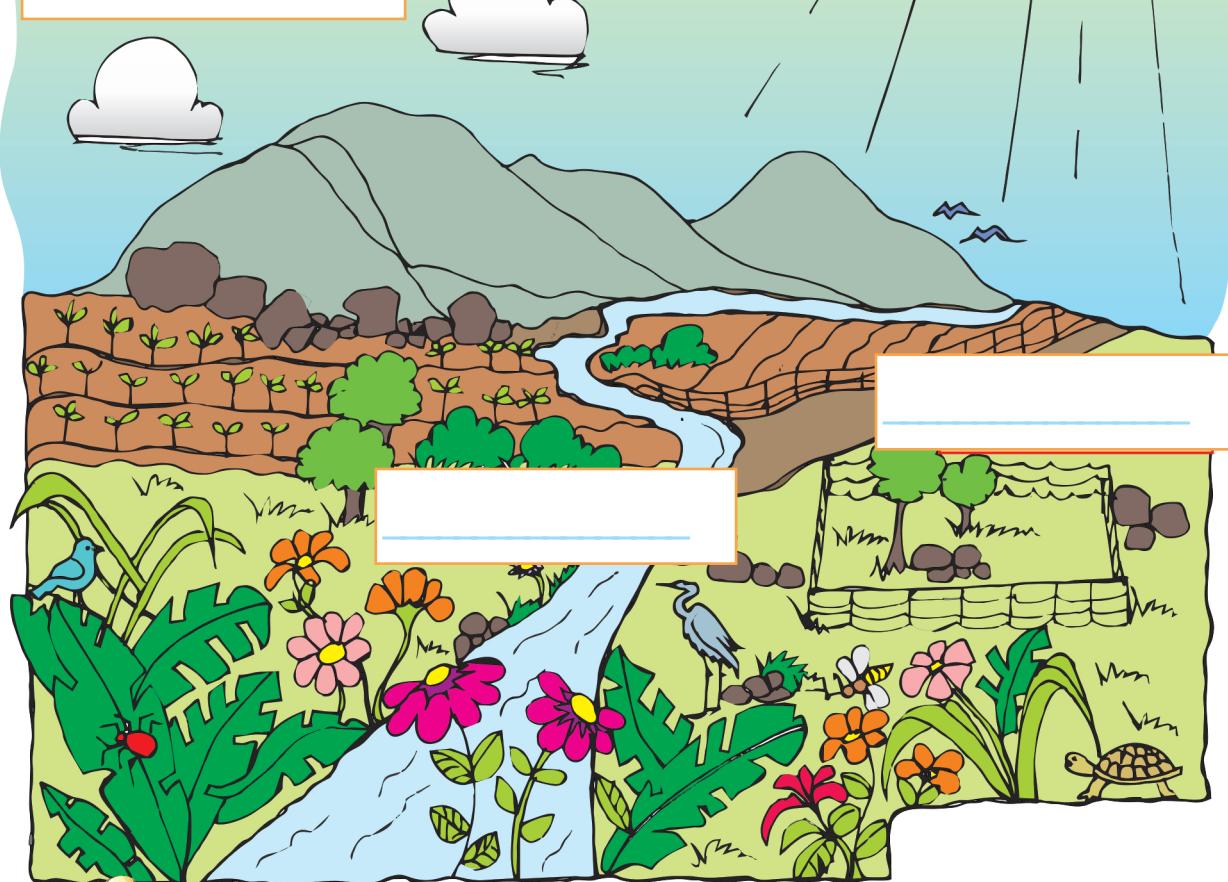
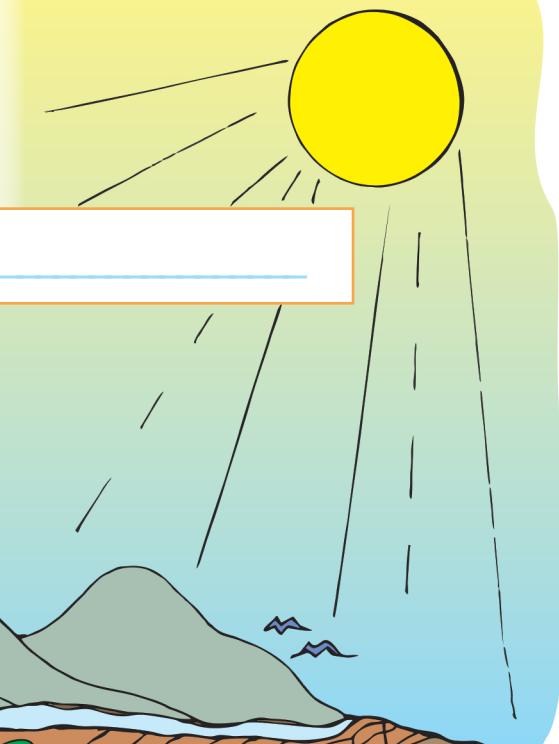
Ke dife tšeо e lego dimela?

Dimela di a gola?

Na dimela di a ja? Ge e le gore di a ja, di ja eng?

Na dimela di a nwa?

Ge e le gore di a nwa, di nwa eng?

Bjale, ngwala le lengwe le le lengwe la mantšu a, mo seswantšhong sa ka godimo, go laetša gore dimela di hloka eng gore di gole.

mahlasedi

meetse

dijo tša phepotse

moya

Letšatšikgwedi:

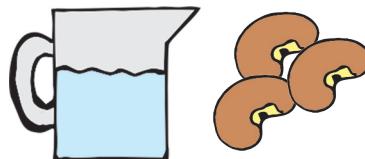
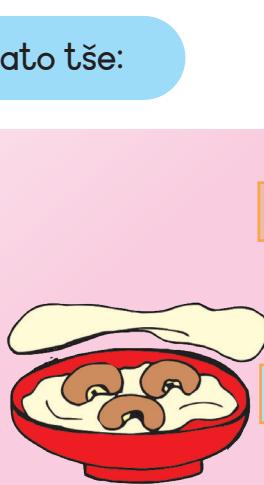
A re direng

Go bonolo go ipšalela dimela. O ya go bjala semela sa monawa.

O tla swanelwa ke go ba le:

Kgato ya bo 1:

Phuthela dinawa tše 3 gare ga dillaga tše 2 tša wulu ya leukodi:
Di bee ka gare ga pirinki ye e se nago selo goba sebjana se se se nago selo.

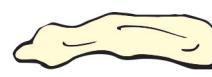

meetse

dinawa

sebjana

wulu ya leukodi

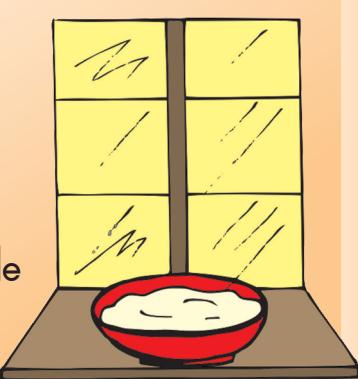
Kgato ya bo 2:

Tšhela meetse godimo ga wulu ya leukodi.
Kgonthišša gore leukodi le dula le kolobile.

Kgato ya bo 3:

Bea pirinki goba sebjana godimo ga festerbanka goba lefelong le le nago le seetša sa letšatši se se lekanego.

Kgato ya bo 4:

Ka morago ga matšatši a mmalwa, lebelela gore semela sa gago se gola bjang. Se nošetše gatee ka beke.

Letšatši la 1

Letšatši la 2

Letšatši la 3

Letšatši la 4

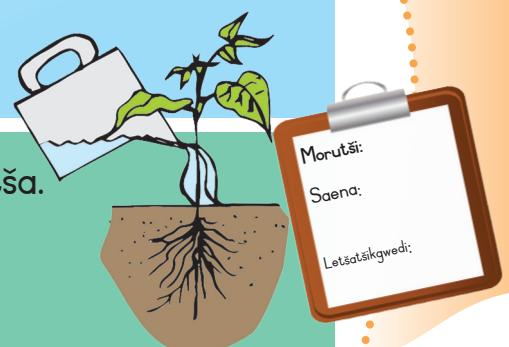
Kgato ya bo 5:

Ge semela sa gago se na le medu, o ka se bjala mo mobung wo boleta.

Kgato ya bo 6:

Nošetše semela sa gago kgafetšakgafetša.
Ka morago ga dibekе tše mmalwa, o tla kgona go kga dinawa tša gago.

Morutši:
Saena:
Letšatšikgwedi:

45

Bekē ya I-8

Kotara ya 3

Dijo tše re di jago

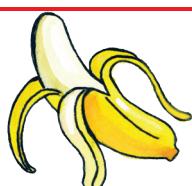
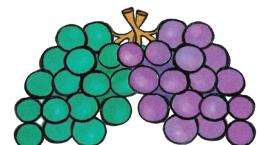
A re baleng

Dijo tša phepo ye botse di dira gore re kgone go ya godimo le fase bjalo ka petrolo e dira gore sefatanaga se sepele. Re hloka dijo tša phepo ye botse gore re kgone go dira dilo tše re nyakago go di dira. Dijo tša phepo ye botse di re fa maatla di bile di re dira gore re gole.

A re direng

Lebelela diswantsho tše. Ngwala leina la sejo se sengwe le se sengwe ka tlase ga seswantsho.

A re ngwaleng

Dijo tša mmamoratwa ke dife? Gape, ke dijo dife tše o sa di ratego? Di ngwale ka fase ga hlogo ya maleba. Kgetha go tšwa go diswantshong tša ka godimo.

Dijo tše ke di ratago

Dijo tše ke sa di ratego

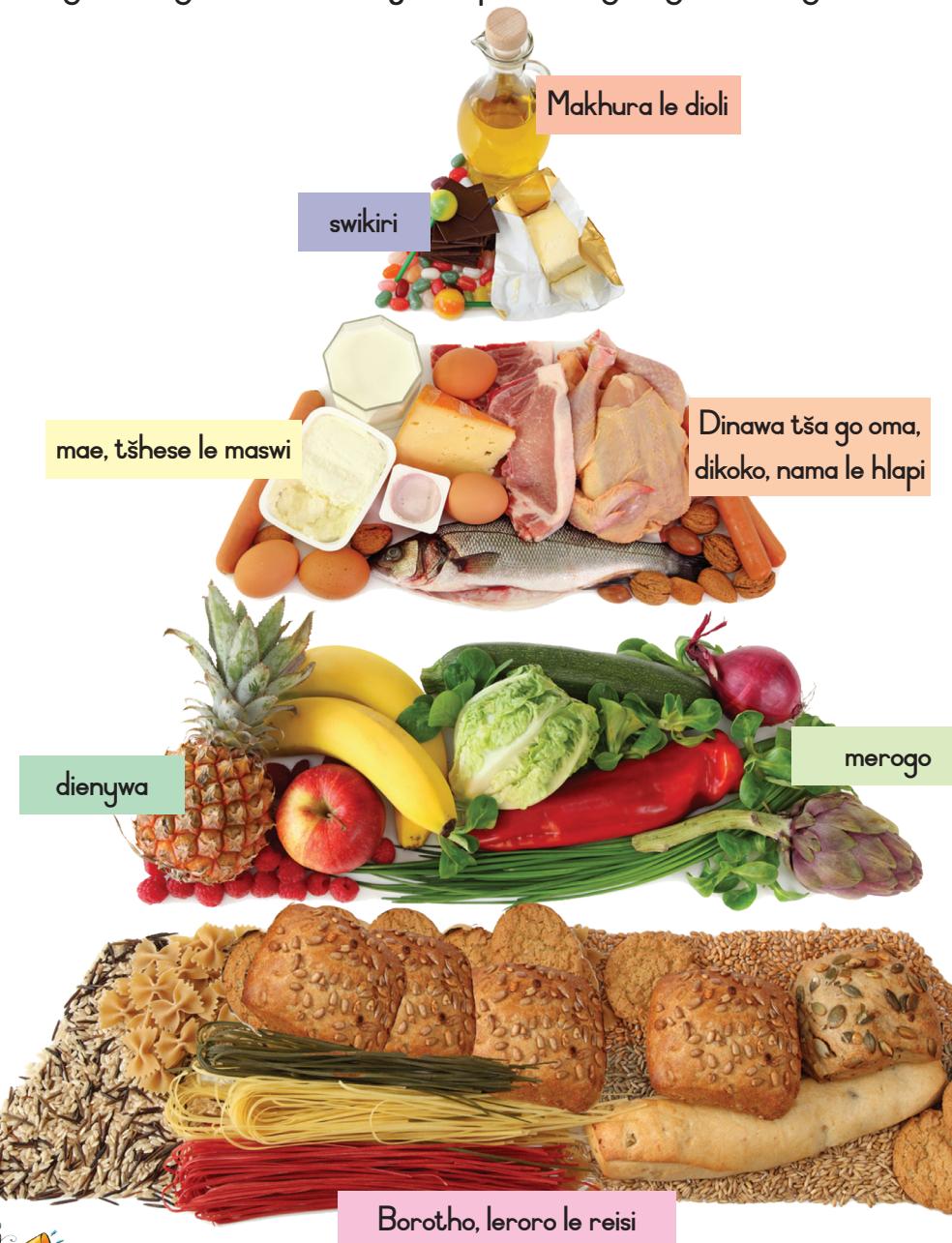
Letšatšikgwedi:

A re baleng

Re ka arola dijo ka dihlopha tše 7. O swanetše go ja dijo tše di lego fase kgafetšakgafetša.

Le tše di lego kua godimo o ka di ja, eupša e sego kgafetšakgafetša.

A re boleleng

Boledisanang le le mphato.

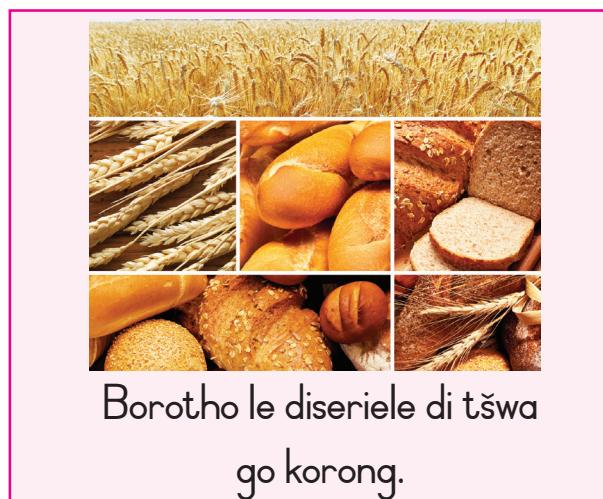
Ke ka lebaka la eng re swanetše go ja dijo tše nnyane tše di tšwago go tše di lego ka bokagodimo bja seswantšho, gomme re je tše ntši tsha go tšwa kua fase bja seswantšho?

Morutši:
Saena:
Letšatšikgwedi:

46

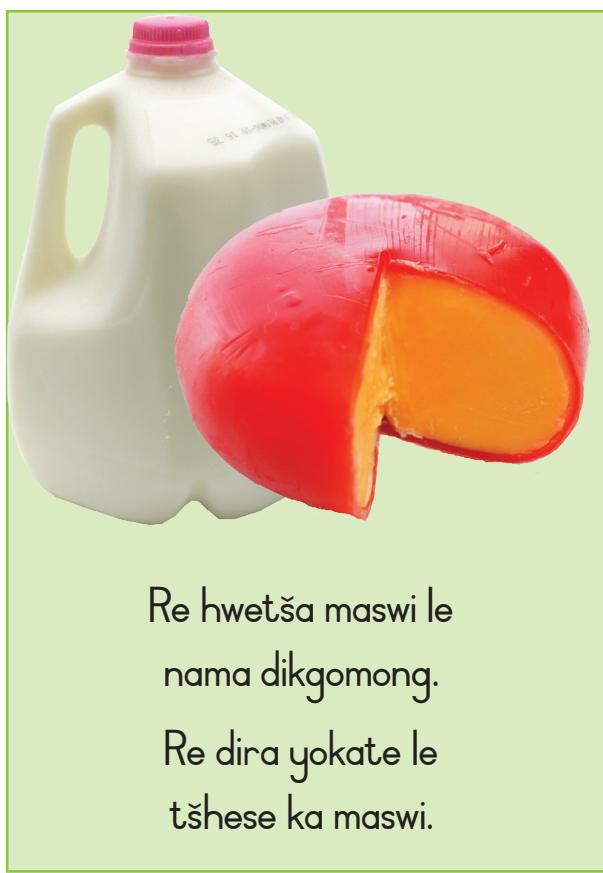
Moo dijo tša go fapana di tšwago gona

Bekē ya I-8
Kotara ya 3 - Kotara ya 3

Borotho le diseriele di tšwa
go korong.

Re hwetša mae go tšwa kgogong.

Re hwetša maswi le
nama dikgomong.
Re dira yokate le
tshese ka maswi.

Dienywa di hloga mo
mehlareng le dimeleng.

Re šomiša mahea go dira bupi.

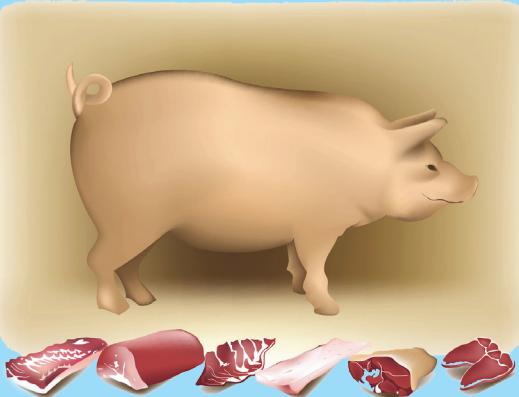
Letšatšikgwedi:

Todi e tšwa go dinose.

Swikiri e dirwa ka mmoba.

Re hwetša nama le sepeke go
tšwa go kolobe.

Re ka bjala merogo ka
ditshengwaneng tša rena.

A re direng

Opela koša ye le
morutiši.

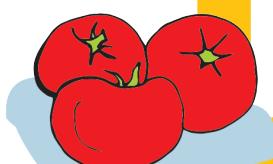

Diapole, dikwaba, dipanana

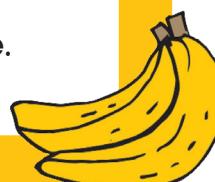
Dinawa le dierekisi le ditapola

Ka moka di godiša mebele ya rena, e tie.

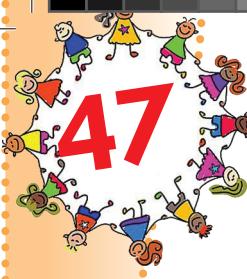
Di ntira gore ke be le mafolofolo

Ke ja fela dijo tša phepobotse!

Di ntira gore ke kgwahle, ke tie.

Dijo tše di phedišago le tše di sa phedišego

Are baleng

Dijo tše re di ratago ga se ka dinako tšohle mo di re loketšego. Ka nako re tle re no rata selo se se sa re lokelago. Gomme ka nako ga re rate selo seo se re loketšego. Selo se se go loketšego, re lemoga gore ge o se ja go feta tekanyo, ga se a loka. Ka fao, dijo tše dintši kudu tše di go loketšego, ga di a loka ka dinako tšohle. Ciō tloga go sa lokela mmele wa gago go ja kudukudu selo sefe goba sefe. Eja fela go fihla ge o ekwa o khoše. O se ke wa tšwela pele go ja, o eya le gore selo se a go natefela.

Are direng

Sega diswantšho tše dijo tše phepotse le tše dijo tše phepotse go tšwa go kgatišobaka gomme o di mamaretše ka go tshitswana ya maleba. Ge o sa kcona go hwetša diswantšho dife goba dife, thala dijo tše gona.

Dijo tše phepotse

Dijo tše phepotse

Letšatšikgwedi:

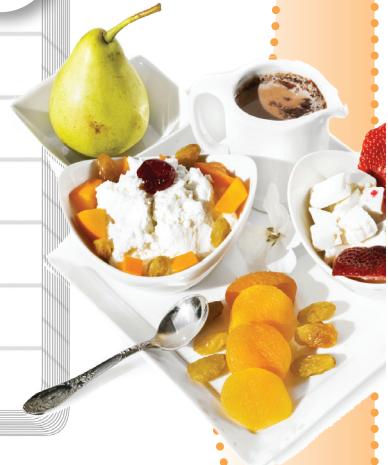
A re ngwaleng

Difihlolo

Letena

Dilalelo

Šomiša se o ithutilego sona ka ga dijo gore o ngwale lenaneo la gago la dijo tša:

Are direnq

Re ile go dira salate ya dienywa. Latela ditaelo tša ka fase.

O tla swanelwa ke
go ba le:

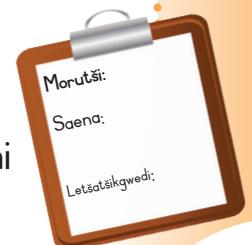
- Mehuta ye e fapanego ya dienywa
 - Sebjana se segolo
 - Thipa le lehwana

Latela dikqato tše:

- Hlatswa dienywa
 - Di tlebole ge go nyakega (bjalo ka dinamune).
 - Di ripaganye ditsekana tše dinnyane. (Kgopela motho yo mogolo a go thuše)
 - Hlakanya dienywa ka sebjaneng.
 - Iphshine ka tšona di le bjalo goba ka aeseckhrimi goba ka khrimi.

48

Kotara ya 3 - Bekere ya I-8

Go boloka dijo

Lebelela seswantsho se.

Na o lemoga eng ka matšatšikgwedi ao a filwego? Re sa ntše re ka ja dijo tše? O nagana gore go diregile eng ka dijo tše?

Dijo tše hlabošago ga di dule di hlaboša nako ye telele. Dienyuwa le merogo ye mengwe di thoma go pona ka pela gomme tša bola. Nama, hlapi le tše dingwe tša ditšwamaswing di senyega ka pela. Ge di le bjalo re ka se hlwe re kgoni go di ja.

Na re ka dira eng gore dijo di dule di le hlaboša nako ye telele? Lefelo le le bolokegilego la go boloka dijo ke setšidifatši. Eupša dijo tše dingwe di ka no senyega le ge di gatseditšwe, goba ge di le ka setšidifatšing nako ye telele.

Go na le mekgwa ye mengwe ya go boloka dijo tše dingwe gore di dule di hlaboša.

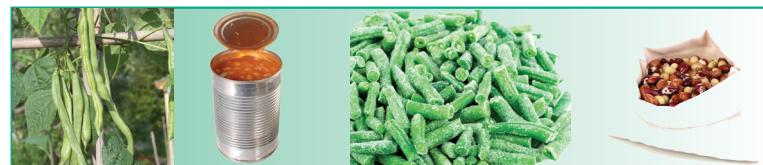
A re boleleng

Lebelela diswantšho tše.

Bolela le mogwera wa gago ka tšona. Na ke mekgwa efe ya go fapano yeo ka yona dijo di ka bolokwago.

O ka nagana ka mekgwa ye mengwe yeo ka yona dijo di ka thibelwago go bola? Bolela le mogwera wa gago ka yona.

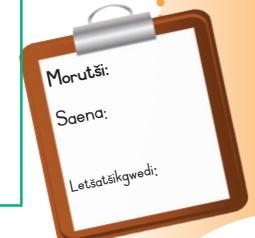
Efa barutwana mehlala.

A re ngwaleng

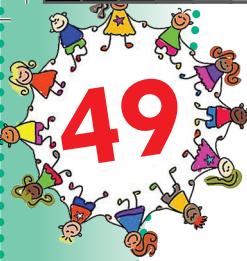
Lebelela diswantšho tša ka fase gomme o bale mantšu ao a lego ka mapokising. Ka morago ngwala le lengwe la mantšu a, ka fase ga seswantšho se sengwe le se sengwe seo se nyalelanago le sona.

Hlabošago	Tswalelelwā tšitswaneng	Omišwa	Tonyetšwa

49

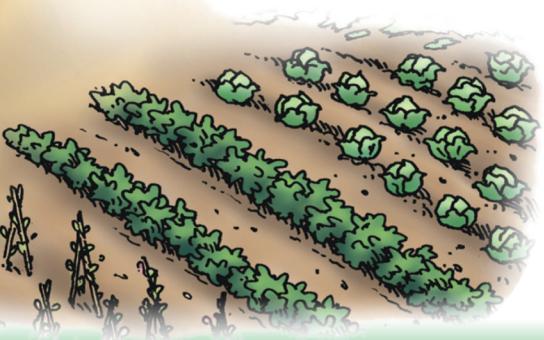
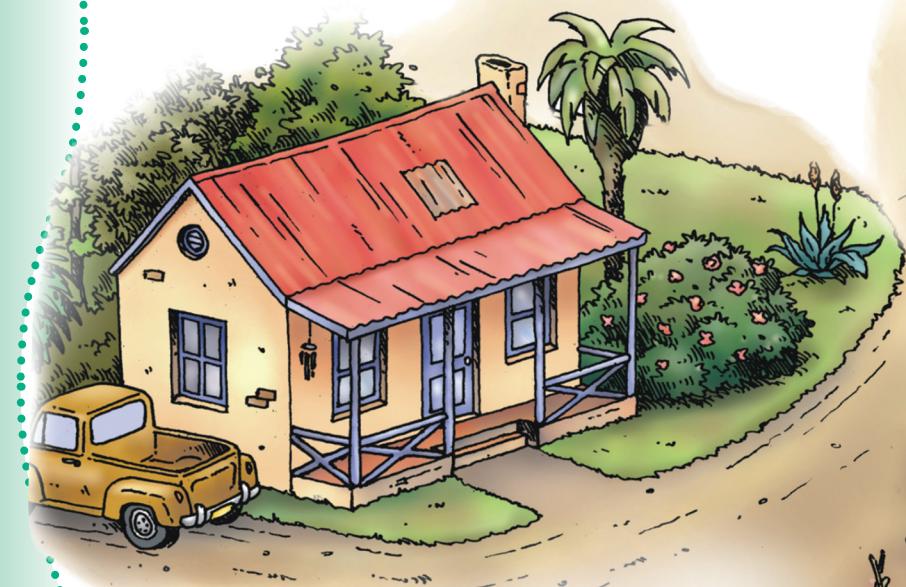
Bekē ya | -8
Kotara ya 4

Mehuta ya magae (1)

Legae la gago ke lefelo le o
dulago go lona.

Mo Afrika-Borwa batho
ba dula ka magaeng a
mehuta ya go fapania. Na
o ka hwetša kae le lengwe
le le lengwe la magae a?

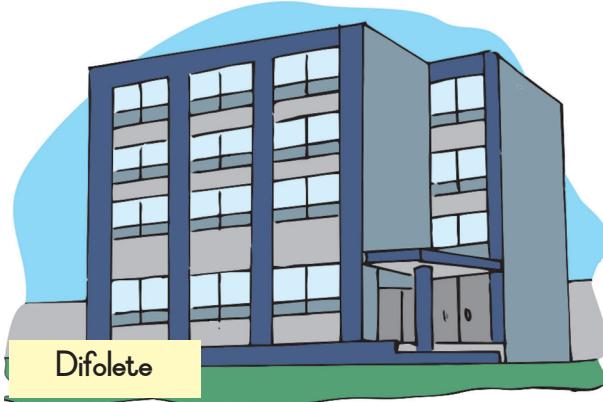

Letšatšikgwedi:

A re boleleng

Lebelela diswantšho tša ka fase. Bolela le mogwera wa gago ka ga dilo tše di swanago ka magaeng ka moka, morago ga fao bolelang ka dilo tše di fapanego. Tše dintši ke dife: dilo tša go swana goba tša go fapana?

A re direng

Šomang ka sehlopha. Hwetšang lepokisi la dieta, goba mohuta wo mongwe le wo mongwe wa lepokisi. Le pente gore le swane le ntlo. Dira sekao sa letsopa (goba hlama ya gago ya go bapadiša) o hlame se sengwe ka ntle ga ntlo.

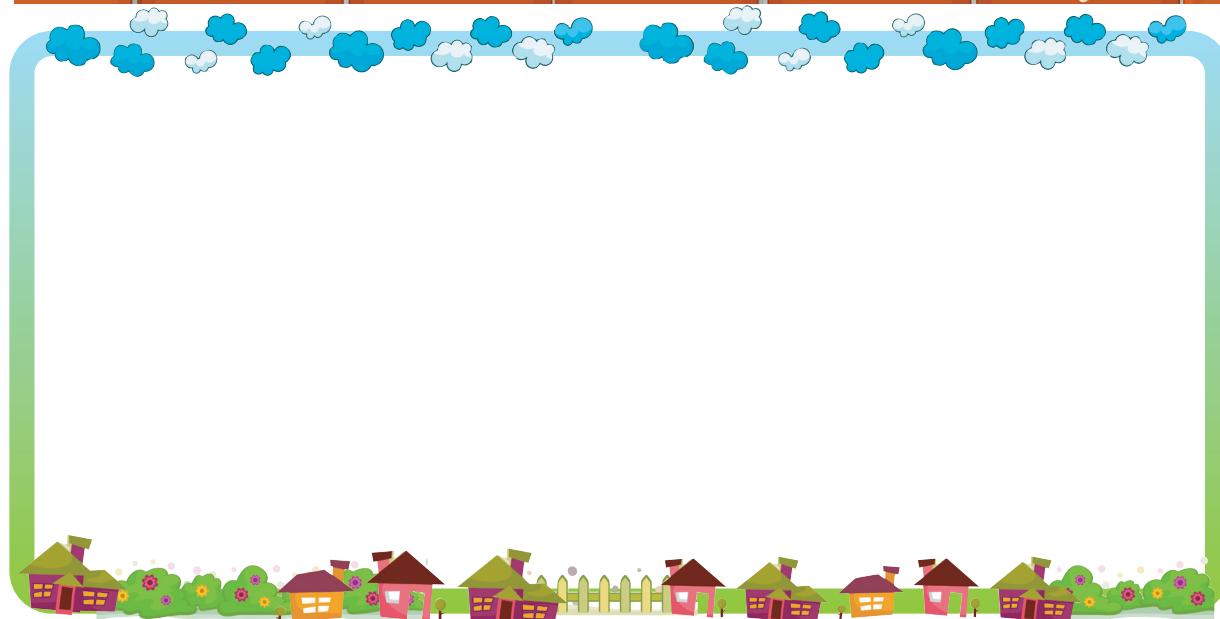
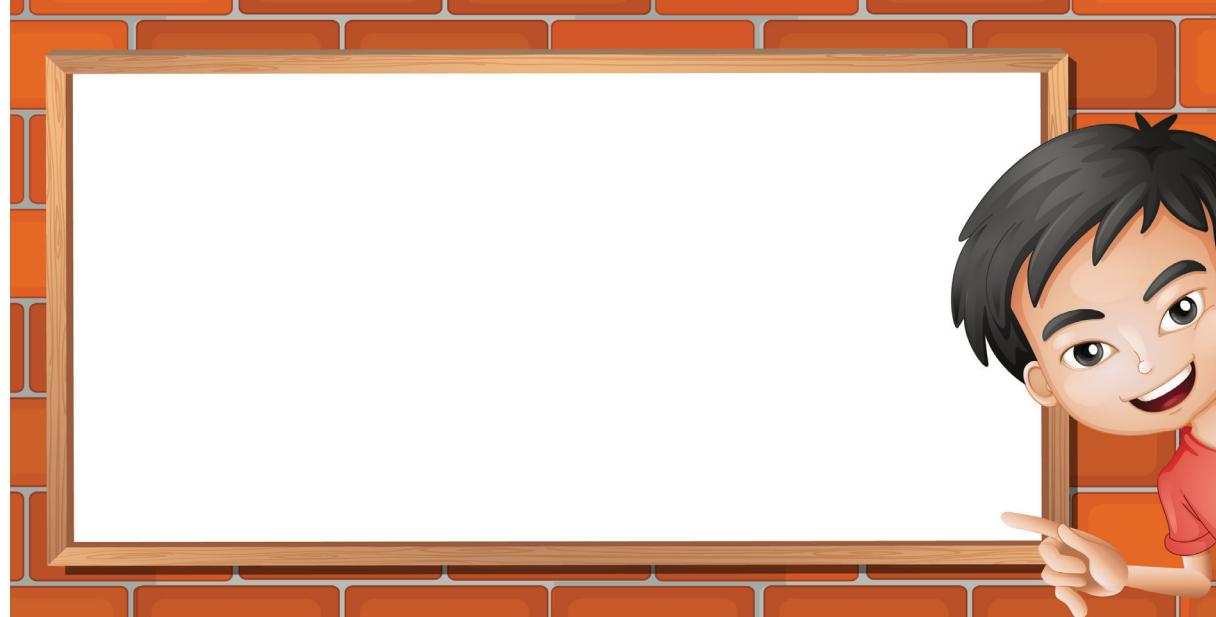
50

Mehuta ya magae (2)

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Nagana ka magae a go fapano ao o a bonego. Thala diswantšho tša mehuta ye mebedi ya magae ao o kilego wa a bona.

Temošo ya morutiši
Morutiši wa lena o tla
theeletša dikgopololo
tša lena.

Ka gare ga ntlo ye e lego gabotse, ya go tia, ga
re kwe go tonya kudu goba go fiša kudu. Ga re
kwe pula goba phefo. Batho ba bangwe ga se ba
šireletšega ka mokgwa wo.

Bolela le mogwera wa gago ka fao batho ba
itšhireletšago ka gona ge ba sa dule ka dintlong.

Letšatšikgwedi:

A re itšidulleng

- Ingange o tsatsampele go ya bogodimo bjo o ka bo kgonago gore o pente tlhaka ya ntlo ya geno.
- Khunama mo fase, o bjale dimela ka tšengwaneng ya gago.
- Otlolla matsogo a gago kudu, o bule mafastere a ntlo ya geno.
- Ka morago o tswalele mafastere ka moka.
- Inama o ntšhe sekoro ka tšengwaneng ya gago.
- Swiela lebato ka leswielo le letelele.
- Hlatswa mafastere ka lešela.

Temošo ya morutiši

Theeletša morethetho woo morutiši wa gago a o ralokago mo moropeng. Šikinyega go ya le mošito woo. Ge morutiši wa gago a fetola mošito, fetola lebelo la mošikinyego wa gago. Theeletša gabotse!

51

Seo magae ao a fapanego a dirilwego ka sona

Kotara ya 4 – Beke ya 1–8

Re šomiša dilo tše ntši tša go fapana ge re aga dintlo. Lebelela diswantšho tše di latelago.

ditena

dithaele

masenke

samente

mahlaka

galase

dikota

dikapa

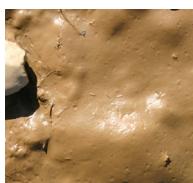
matlapa

seila

plastiki

letsopa

tshipi

mekgopa

mohlaba

Bolela le mogwera wa gago ka ga dilo tše di fapanego tša go aga. Ke dife tše di tšwago femeng?

Tše dingwe di tšwa kae?

Botša barutwana gore dintlo tše o di bonago mo tseleng ge o etla sekolong di agilwe ka eng.

Temošo go morutiši.
Morutiši a ka dira lenaneo
mo letlapeng.

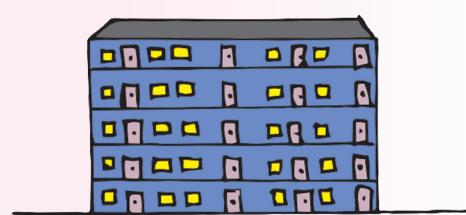
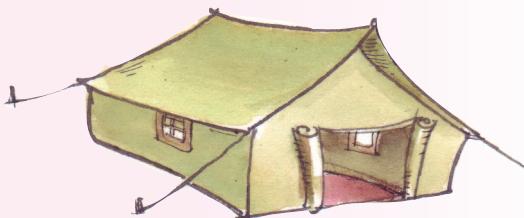
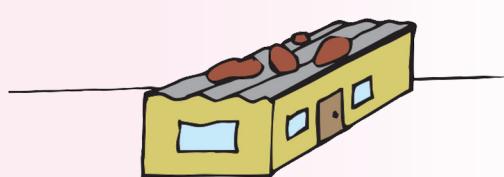
Letšatšikgwedi:

A re direng

Mohuteng wo mongwe le wo mongwe wa ntlo, thala
mothalo go ya go dilo tše di agilwego ka tšona.

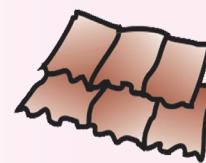
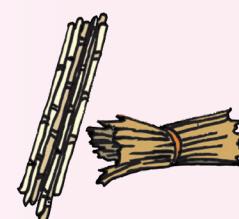
Mohuta wa ntlo

Temošo go morutiši
Morutiši o tla tšeа
dipukutšhomo tša lena gore
a di lebelele.

Dilo tša go aga

Morutiši:	Saena:
Letšatšikgwedi:	

52

Magae le maemo a boso

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Dintlo di šireletša batho kgahlanong le maemo ao a fapanego a boso. Di ka re šireletša kgahlanong le mahlasedi a go fiša a letšatši.

Gape, di ka re šireletša kgahlanong le go tonya, phefo le pulu.

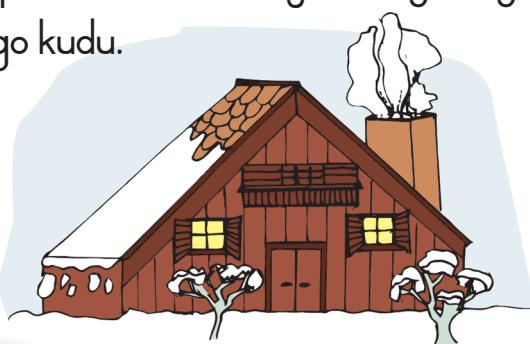

Na o be o tseba gore batho ba ba dulago dinageng tša go tonya ba swanetše go aga mehuta ye e kgethegilego ya magae, a go swana le a ka fase?

Dintlo tše di swanetše go ba ruthetša ge lehlwa le ewa.

Wo ke mmepe wa Greenland yeo e lego naga ye e tonyago kudu.

Ye ke igloo
(ntlo ya
Maeskimo)

Ba bangwe ba badudi ba Maeskimo ba ba dulago dileteng tša Artiki mo go nago le lehlwa le aese ba aga mekutwana ya marega ka dipoloko tša aese.

Aese e raka phefo. Mekutwana ye e bitšwa di-igloo.

Letšatšikgwedi:

A re direng

Ka sehlopha, diragatšang ka fao le tlago go aga ntlo.
Tšeang sephetho sa gore e tlide go ba ntlo ya mohuta mang.

Le tlile go šomiša dilo tša mohuta mang?

mešašana

Le ile go fana mešomo bjang?

lebatí

Go tlile go kwagala modumo wo mobjang? Le tla dira eng pele?

Selo sa mafelelo se le tla se
dirago ke eng?

dintlo tša lebato le
tee goba tša magato
a mabedi

ntlo ya setšo

Šomiša a mangwe a mantšu a:

ntlo ya dikota

ditena

leboto

pente

folete

tlhaka

tšhemele

lefastere

samente

A re baleng

Bolela serešo se e le karolo
ya gago ya go diragatša:

Aga, aga, ntlo ya gago ye mpshampsha!

Tliša ditena, meta leboto

Kokotela sepekere seo, kurufela –

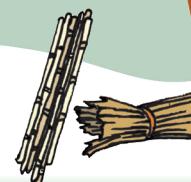
Ke tshireletšo kgahlanong le letšatši.

Aga, aga ntlo ya gago ye mpshampsha!

Tliša santa le mabati le dithaele

Tliša meetse, duba samente –

Ke tshireletšo kgahlanong le pula.

53

Go hwetša mafelo le dilo (1)

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Go na le mehuta ye e fapanego ya mebepe. Gore re kgethe mmepe wa maleba, re swanetše go tseba gore ke ka lebaka la eng re swanetše go šomiša mmepe.

Mebepe ya mebila e re thuša go hwetša mebila le mafelo ka motseng goba ka metsengmegolo.

Borapolasa ba rata mebepe ye e laetšago dilo tša go swana le matamo, dinoka le meboto.

Letšatšikgwedi:

A re direng

Boledišanang ka dipotšišo tše le mogwera wa gago. Thala sediko mo dilong tše dilego mo seswantšhong sa ka fase.

Ke kae mo o tla hwetšago dipuku gore o di bale?

Ke kae mo o tla begago molato wa bohodu?

Ka kae mo o ka yago ge o lwala?

Ke kae mo o ka rekago dijо?

Ke kae mo o ka emelago pese?

Ke kae mo o ka tshelago mmila?

Temošo go morutiši
Morutiši o tla di bala
ka e tee ka e tee, ka morago
wena o tla kgonago
hwetša karabo.

54

Go hwetša mafelo le dilo (2)

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Lebelela tsela yeo Tumišo a sepelago ka yona go tloga gagabo go ya sekolong.

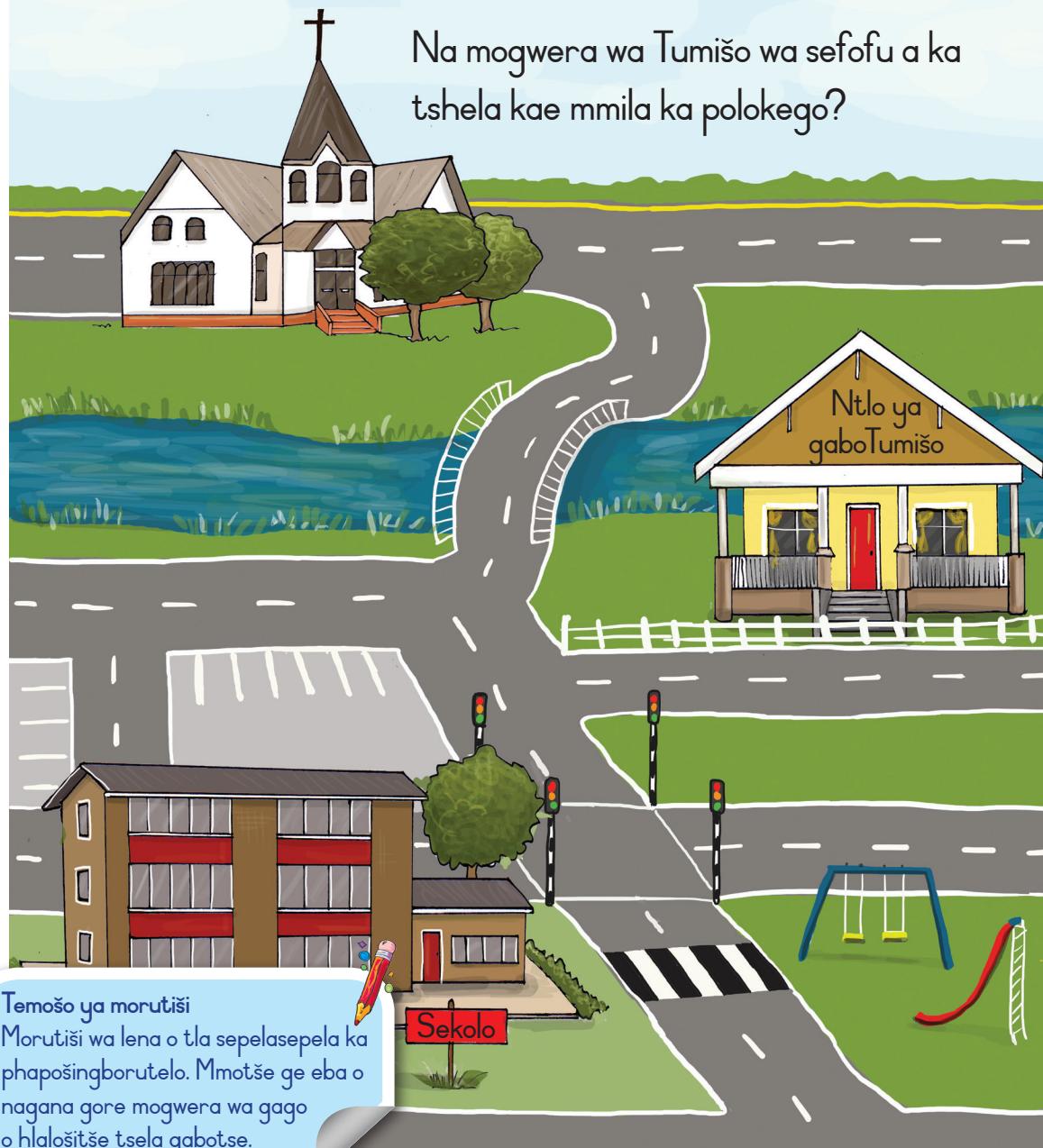
Hlalošetša mogwera wa gago gore Tumišo o tla ka tsela efe. Šomiša a mangwe a mantšu a:

godimo ga

go feta

ka tsela ye

tlase ga

Temošo ya morutiši
Morutiši wa lena o tla sepelasepela ka phapošingborutelo. Mmotše ge eba o nagana gore mogwera wa gago o hlalošitše tsela gabotse.

Letšatšikgwedi:

A re direng

- Bea thapo ye telele mo fase. O tlile go sepela godimo ga yona.
- Sepela o ye pele, morago le ka mathoko gona moo thapong.
- Sepela o ye pele gona moo thapong, o beile diatla hlogong
- Sepela o ye morago gona moo thapong, o beile diatla ka morago lethekeng.
- Sepela o ye ka mathoko gona moo thapong, o itshwere letheka.

A re baleng

Na o šomile gabotse gakaakang? Ge o kgonne go dira mešikinyego ka moka gabotse, khalara sefahlego se se myemylago. Ge o se wa kgonne go dira mešikinyego le gatee, khalara sefahlego se se nyamilego. Giomme, ge o kgonne go dira ye mengwe ya mešikinyego, khalara sefahlego sa magareng.

Ke kgonne go sepelela pele le morago mo thapong.			
Ke kgonne go sepelela ka mathoko mo thapong.			
Ke kgonne go sepelela pele mo thapong ke beile diatla hlogong.			
Ke kgonne go sepelela pele mo thapong ke beile diatla ka morago lethekeng.			
Ke kgonne go sepelela ka mathoko mo thapong ke itshwere letheka.			

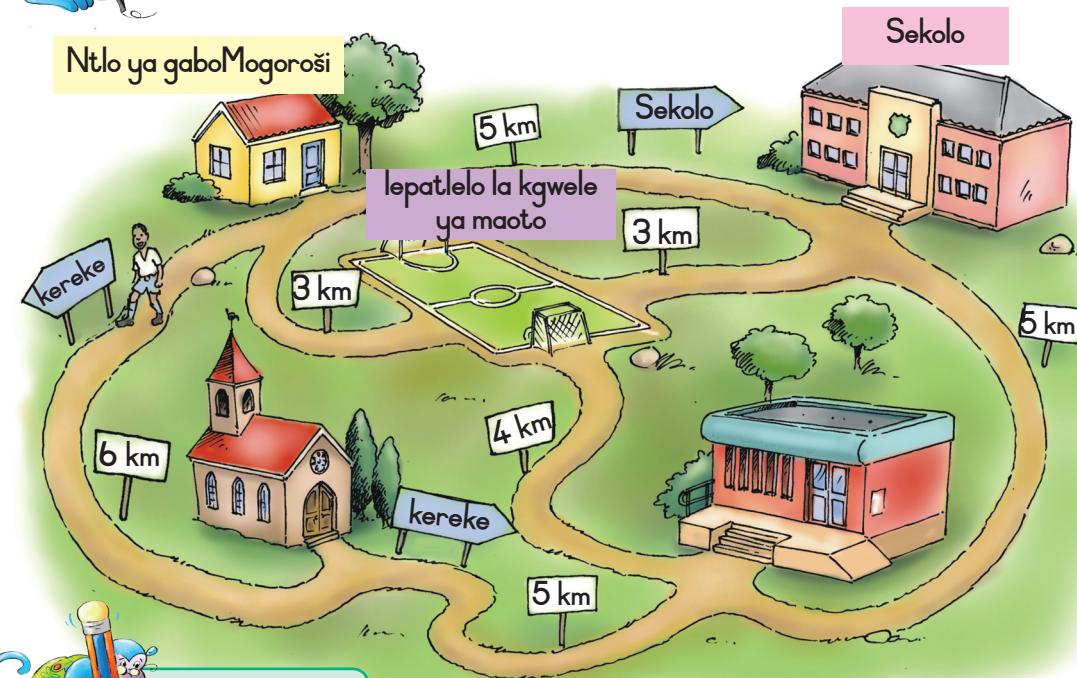

Go hwetša tsela

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Mebepe ya diswantšho e re thuša gore re bone gore ke bokgole
bjo bokae gareng ga mafelo. Lebelela mmepe wo.

Araba dipotššo. O ka kgopela mogwera wa gago gore a go thuše.

Dira sediko mo o bonago **km**.

O dirile didiko tše kae?

Mogoroši o tloga sekolong go ya bokgobapuku.

O bona eng kgauswi le bokgobapuku?

O bone leswao le lebjang mo tseleng?

Mogoroši o sepetše bokgole bjo bokae go fihla bokgobapuku?

Ke moago ofe wo Mogoroši a kgonago go o bona ge a le lebating la ka pele la bokgobapuku?

Mogoroši o swerwe ke tlala. O nyaka go ya gae. Hwetša tsela ye kopana go difeta go tloga bokgobapuku go ya ga gabon.

Na lepatlelo la kgwele ya maoto ke lefelo la kgauswikgauswi le ga gabon?

Temošo go morutisi.
Morutisi o tla go botša gore
kilomitara ke bokgole bjo
bokaakang go tloga sekolong
sa gago. Re e ngwala gore
ke 1 km.

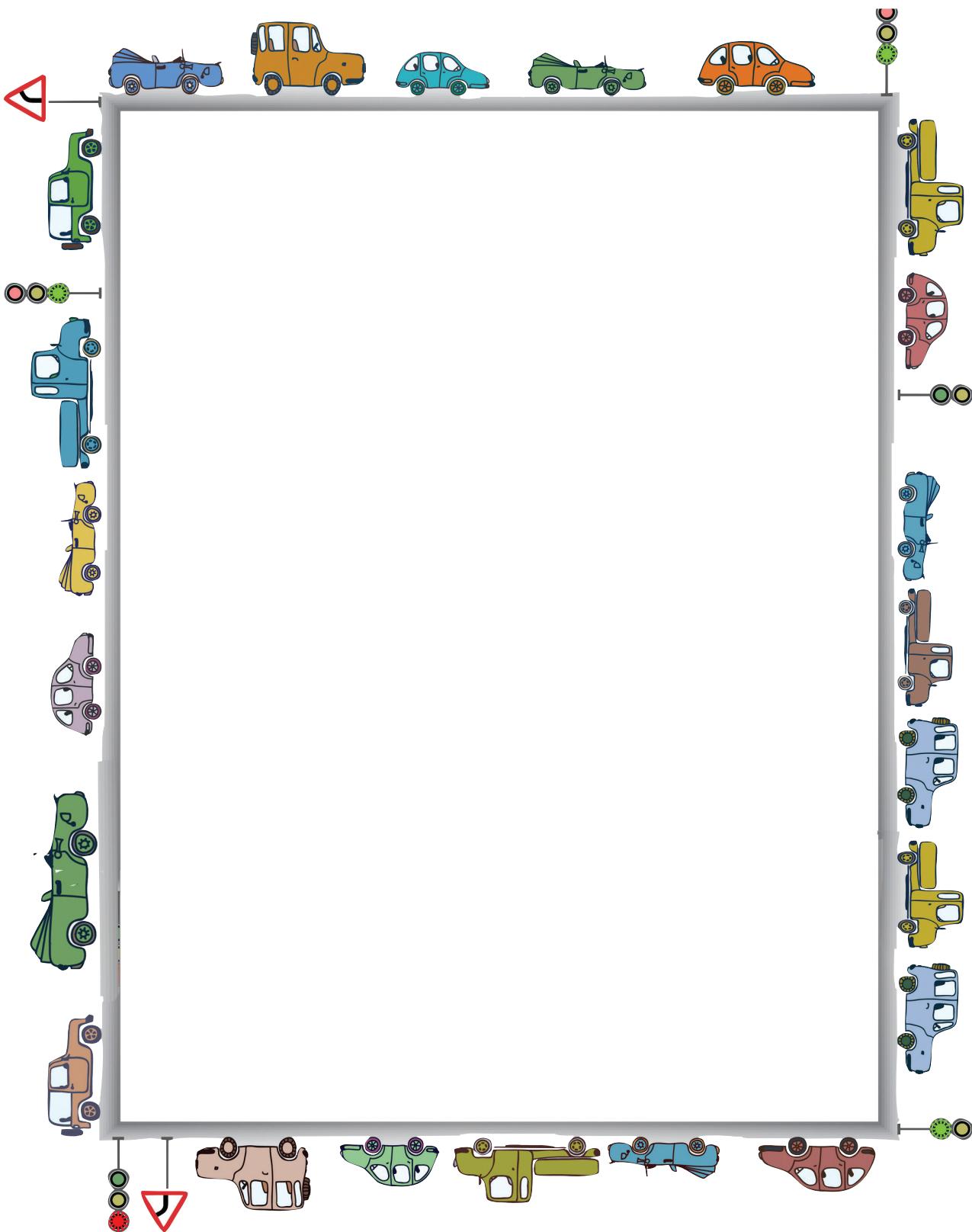

Letšatšikgwedi:

A re direng

Thala mmepe wa gago wa diswantšho wa tsela ye o tlago ka yona magareng ga mafelo a 2. O ka kgetha mafelo afe goba afe a 2. Ge o feditše, o ka laetša mogwera wa gago mmepe wa gago gomme o dire gore a hlaloše tsela ya gago. Lebelela ge eba o e hlaloša gabotse gomme o botše morutši.

56

Go hwetša ditiragalo mo kanegelong

Bekē ya 1–8

Kotara ya 4

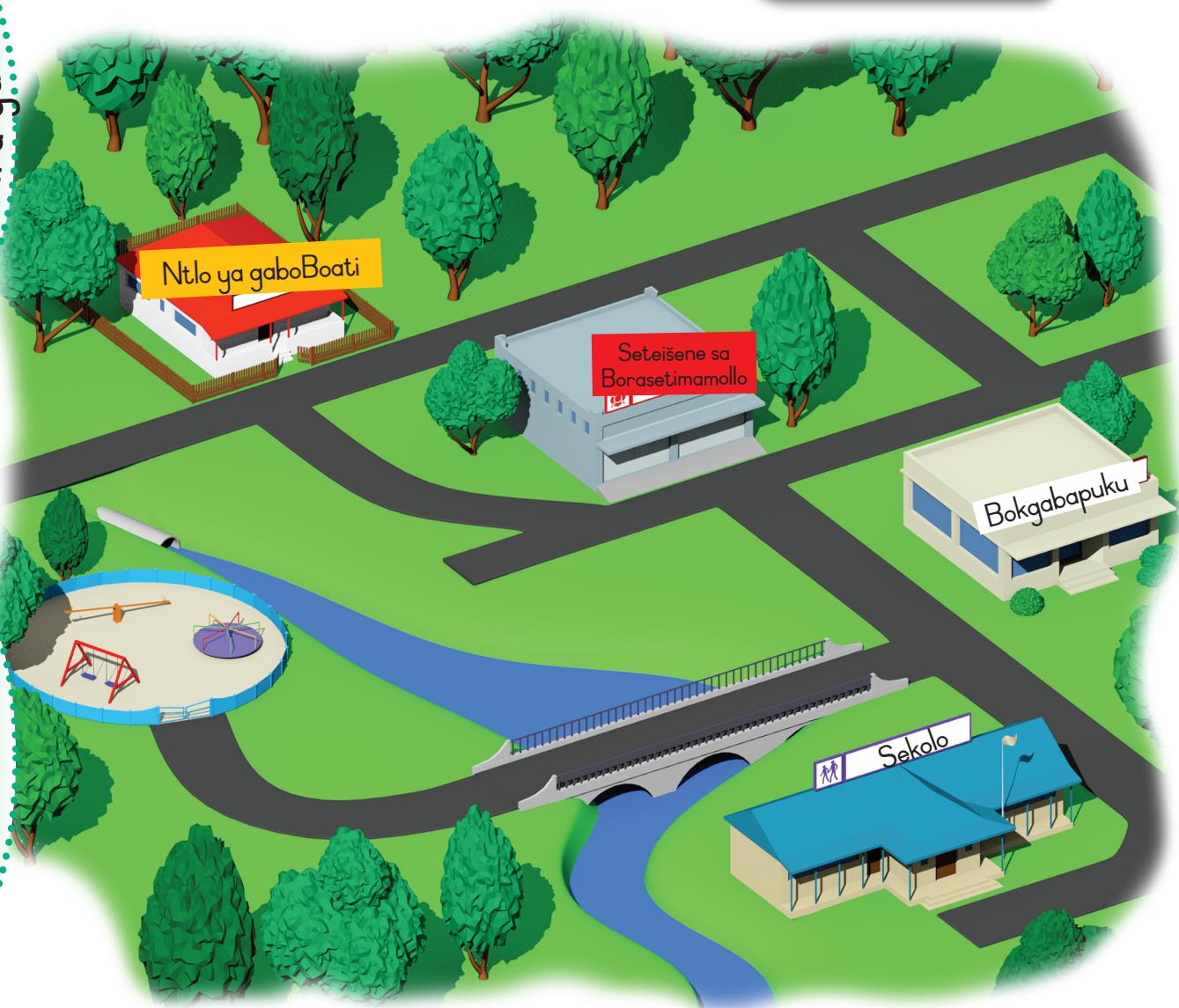

A re direng

Morutiši o tla go balela kanegelo ye e bolelago ka Boati. Latela tsela ya gagwe mo mmepeñg wo o lego ka mo pukung ya gago.

Temošo go morutiši

Morutiši o tla e bala gape gommé a go kgopela gore o dire leswao le (X) mafelong a mangwe.

Ka Mokibelo Boati o bapala le bagwera ba gagwe phakeng (X).

Mesong ya lehono ka masa mmagwe o re: "Koko o a lwalal. Hle, mo išetše dijo tše".

Letšatšikgwedi:

Boati o tšea mokotla wo mogolo wa dijo. Eupša ge a etšwa ka kgorwana (X) o gahlana le monna. Monna o re ka lentšu la makgwakgwa, "Aga, ke a bona gore o swere dijo. Ke tša makgoloago, eye?" se sa dira gore Boati a tšhoge kudu. A sepela ka lebelo le legolo a theoga ka tsela ya go ya setešeneng sa borasetimamollo.

Ge a fihla fao a boela go la nngele (X), eupša ge a lebelela morago mo tseleng, a bona monna yola a mo šetše morago.

Boati o tšea sephetho sa go yo kgopela thušo go bagwera ba gagwe kua phakeng. Ge a fihla bokgobapuku o ya go la go ja gomme a tšwela pele go sepela (X). Ka go la nngele o bona sekolo gomme a se feta (X).

Mekgotha e homotše e rile tuu! Bjale Boati o sepela ka lebelo moo tseleng (X).

Bofelong o bona phaka. O a sepela, o tshela letšibogo (X) go yo gahlana le bagwera ba gagwe kua hekeng.

A re itšhidulleng

Bjale le ile go bapala papadi ya go neeletšana.

- Beang ditulo tša lena ka sediko. Raloka ka go ba ditulo tša go opela – o swanelwa ke go hwetša tsejana ya kgauswi ya go yo hwetša setulo.

57

Ka fao re šomišago meetse: gae le sekolong

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

A re ngwaleng

Re šomiša meetse ka mehla. Lebelela ditsela tše di fapanego tše re šomišago meetse ka tšona. Kgauswi le seswantšho se sengwe le se sengwe, ngwala gore meetse a šomišetšwa eng. Šomiša dihlogo tše.

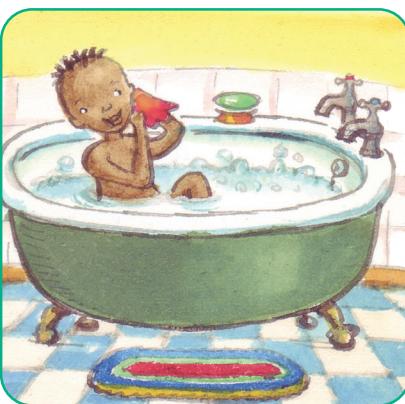
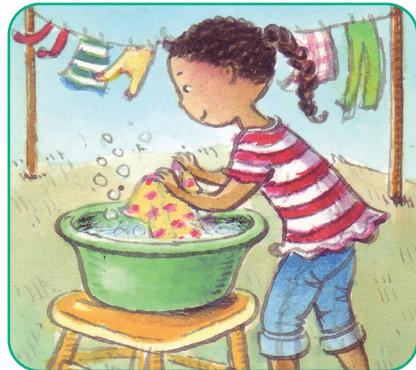
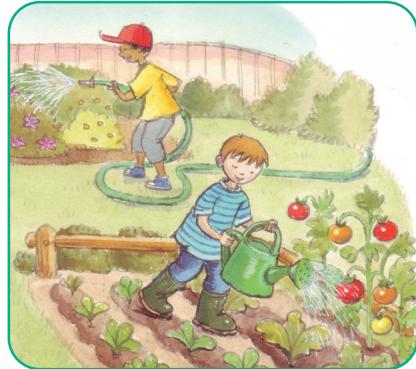
Go tima mello

Go hlapa

Go nošetša dimela

Go hlatswa diaparo goba dibjana

Go apea dijo

A re boleleng

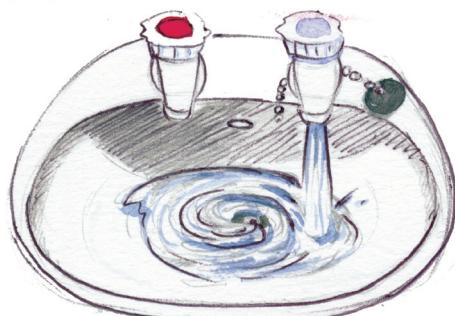
Bolela ka ga mekgwa ye mengwe ye ka yona re šomišago meetse.

Meetse a bohlokwa. Bolela ka ga mokgwa wo re senyago meetse ka gona.

Go ka direga eng ge nkabe re se na meetse? Boledišanang ka phapošing ka taba ye.

A re itšidulleng

Pompo ya meetse
ao a elelelagoo ka sekotlelong.

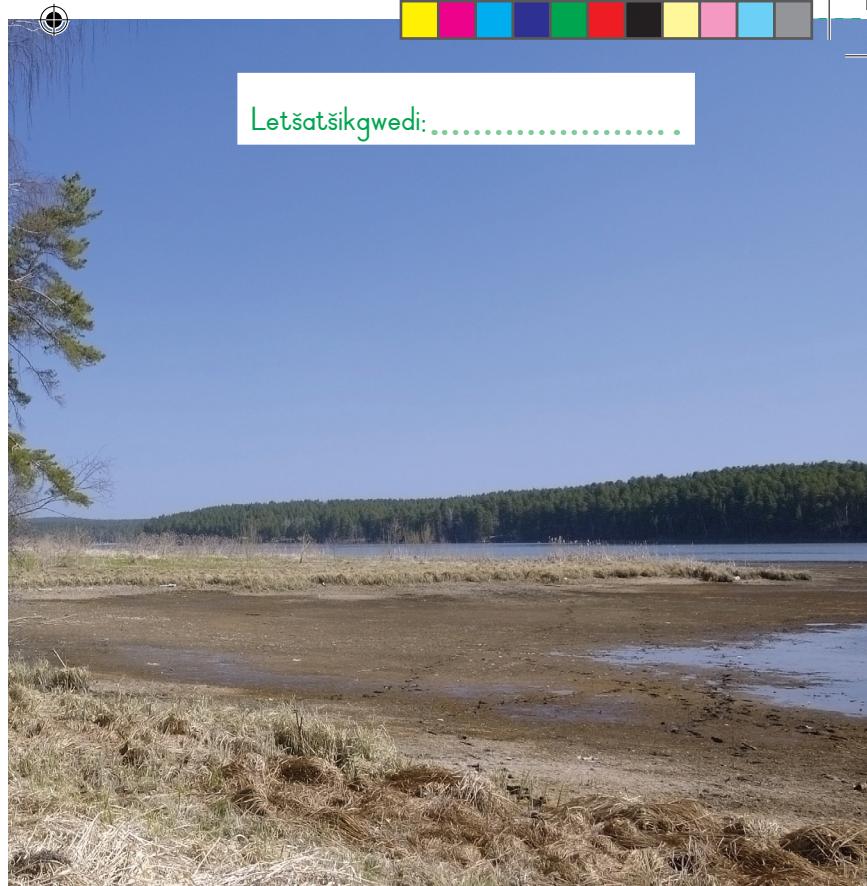

Leru la pula le a ntshofala ebole
le a gola, gomme bofelong pula e a na,
gomme leru la nyenyefala la nyamelela.

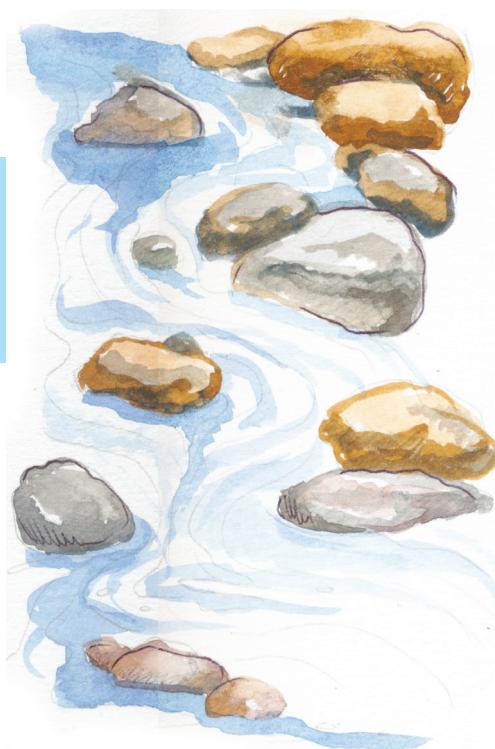

A re bapaleng

- Bapala "Mantlapulele".

Letšatšikgwedi:

Noka e ela godimo ga maswika ka go iketla, gomme morago e ela mohlabeng.

Morutši:

Saena:

Letšatšikgwedi:

58

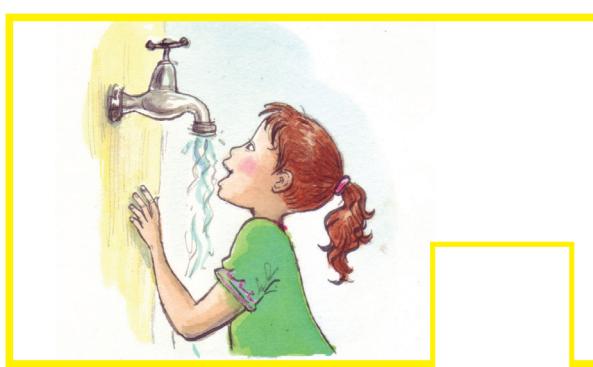
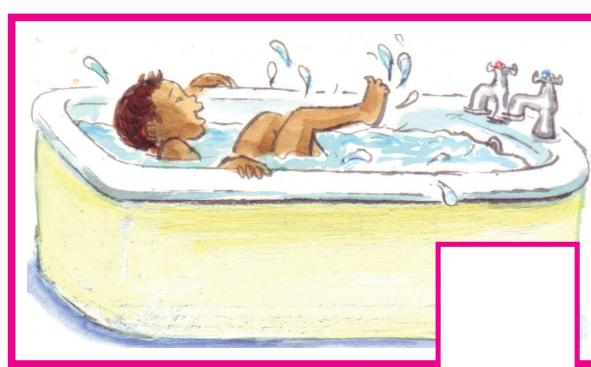
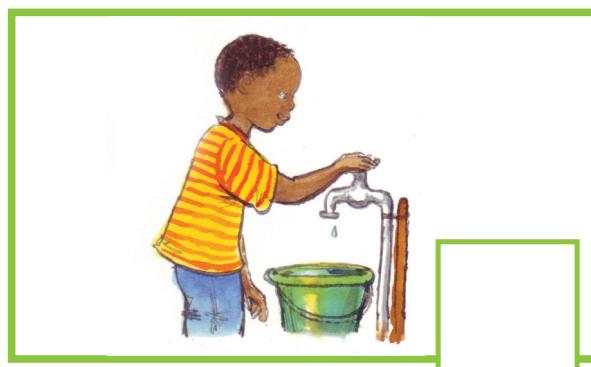
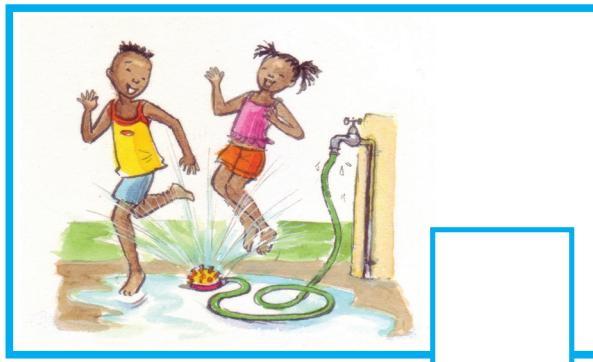
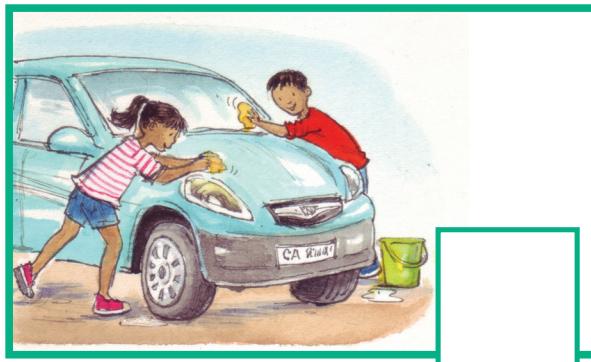

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Mekgwa yeo meetse a senywago ka gona

Lebelela diswantšho. Dira leswao (✓) kgauswi le seswantšho seo go sona meetse a seketšwago, gomme, leswao (✗) kgauswi le seswantšho seo go sona meetse a senywago.

Letšatšikgwedi:

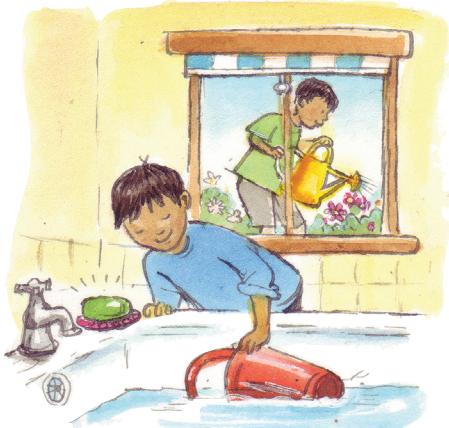
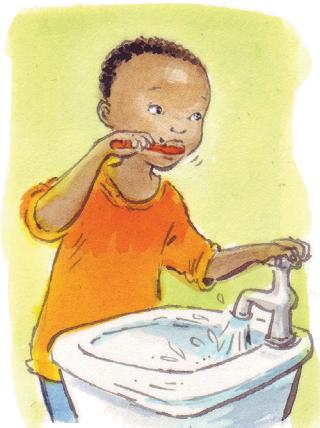
A re boleleng

Lebelelang diswantšho tše o dirilego leswao le (✗) go tšona. Ebang le poledišano ka phapošing ka ga seo batho bao ba lego mo seswantšong ba se dirago. Bolela ka mokgwa wo ba ka šomišago meetse ka tshwanelo.

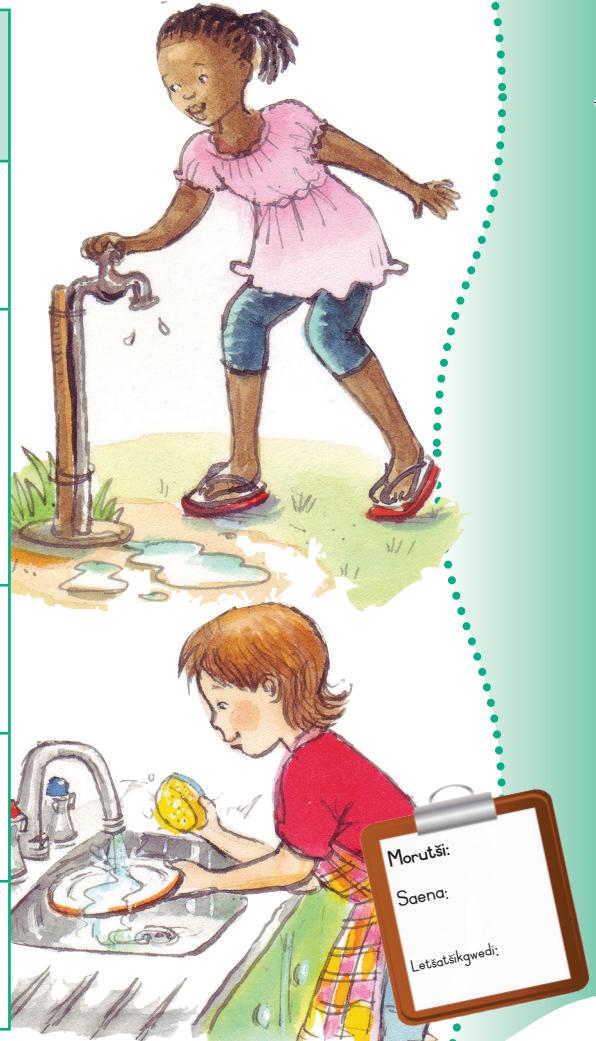

A re ngwaleng

Lebelela diswantšho. Bala mafoko a ka fase. Ngwala leswao le (✓) mo go tiro ye nngwe le ye nngwe ye e re thušago go seketsa meetse gomme o ngwale leswao le (✗) go tiro ye nngwe le ye nngwe ye e senyago meetse.

	✓ goba ✗
Ke tlogela meetse a etšwa mo pompong ge ke ntše ke gohla meno.	
Re šomiša sesepe seo se thušago go hlompha tlhago. Ga ke tšolle meetse a ke hlapilego ka ona, eupša ke a šomišetša go nošetša ka tšengwaneng.	
Bošego bjo bongwe le bjo bongwe, ke hlapa ka pafong ye e tletšego meetse.	
Ge ke bona pompo e dutla, ke e tswalela tidi!	
Re hlatswa dibjana ka meetse ao a tšwago pompong a ela.	

59

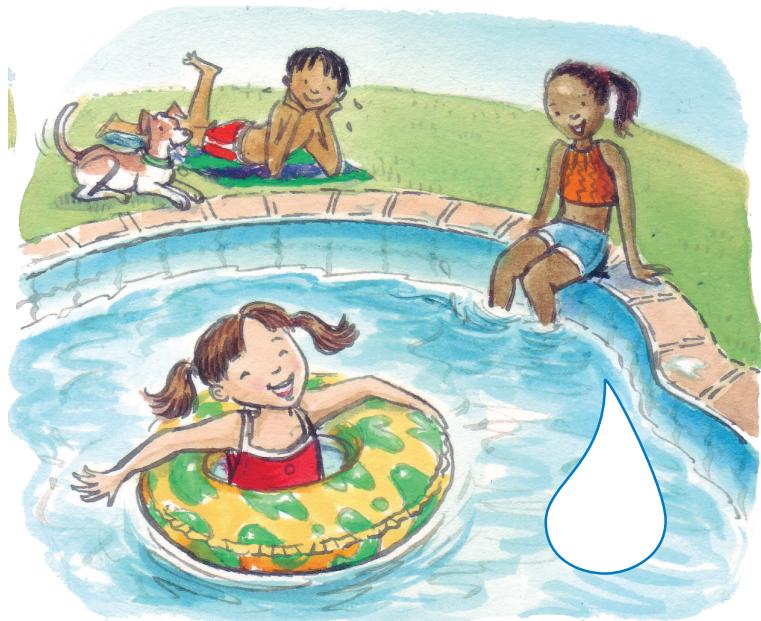
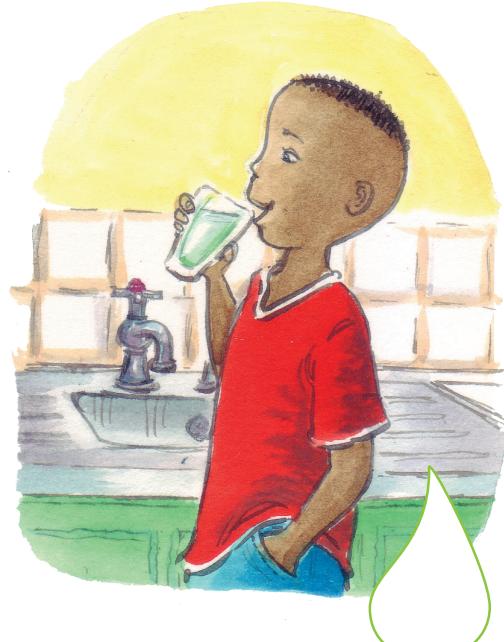
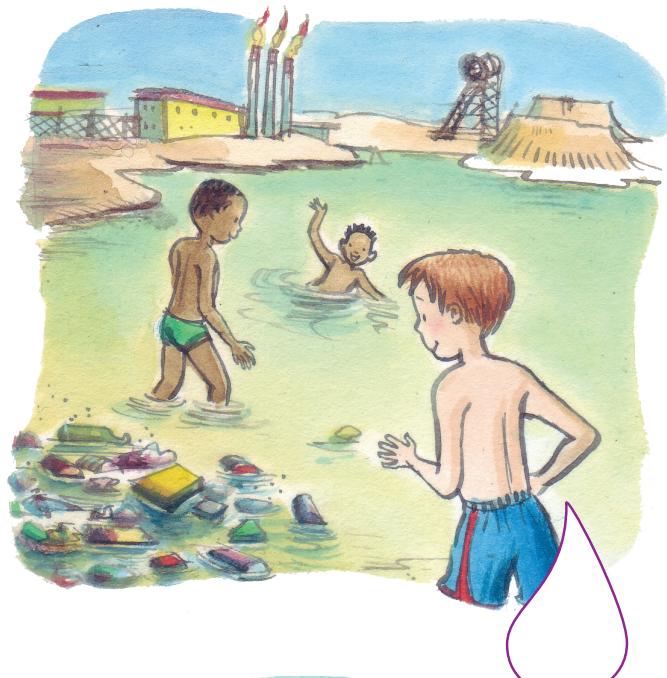
Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Meetse a go nwa ao a hlwekilego le ao a se go a hlweka

A re ngwaleng

Lebelela diswantšho tše. Ngwala leswao (✓) kgauswi le seswantšho se sengwe le se sengwe, o laetša ditiro tše di lokilego. Ngwala leswao (✗) kgauswi le seswantšho se sengwe le se sengwe, o laetša ditiro tše di sa lokago.

Letšatšikgwedi:

A re ngwaleng

Ngwala lentsu le "bolokegile" goba "ga se gwa bolokega", o feleletše lefoko le lengwe le le lengwe. Re go diretše la mathomo.

Go nwa meetse a ditšila ga se gwa bolokega.

Go rutha ka meetseng a ditšila _____.

Go nwa meetse a a beditšitšwego _____.

Go nwa meetse a a tšwago nokeng ye e tšhilafetšego _____.

Go nwa meetse a go hlweka a pompo _____.

A re bapaleng

Bapala le ba bangwe ba babedi.

- Phaphatha diatla go ya ka morethetho wa meetse ge a rotha:
 - ka go iketla go tšwa pompong
 - ka lebelo go tšwa pompong
 - ka lebelo le legolo go tšwa pompong
 - ka moka ka nako e tee.
- Bapala papadi efe goba efe ye o e tsebago ya go phaphatha diatla.

A re itšidulleng

- Taboga bjalo ka segwagwa se etšwa ka meetseng ao a tšhilafaditšwego.
- Taboga bjalo ka segwagwa se wela ka meetseng a go hlweka.
- Kata bjalo ka pere ye e nyorilwego yeo e kitimelago meetseng a go nwa.
- Kitima ka lebelo le o ka le kgonago go tloga mo pula e tsorotlago.
- Taboga go tloga leswikeng le lengwe go ya go la moše wola wa noka.
- Dikologa felo gotee, go etša meetse ge a ela a etšwa ka pafong (o le noši; gape le mogwera).
- Morutiši o tla fa temoši ge le swanetše go fetolela go mošikinyego wa mohuta wo mongwe. Theeletša ditemoši tša gagwe gabotse.

Morutiši:
Saena:

Letšatšikgwedi:

60

Go seketša meetse ao a hlwekilego

Kotara ya 4 – Beke ya 1–8

Are baleng

Meetse ao re a nwago a swanetše go ba ao a hlwekilego.

Re ka šomiša mekgwa ya go fapano go hlwekiša meetse.

Re swanetše go boloka meetse ao a hlwekilego ka
mekgwya ye e tla dirago gore a dule a hlwekile.

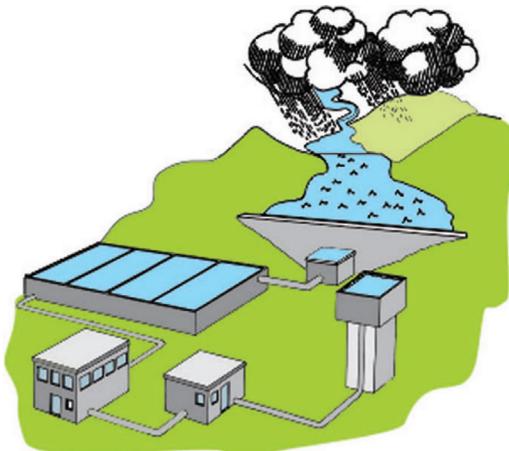

Are boleleng

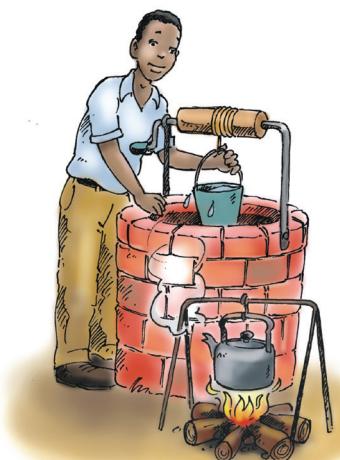
Lebelela diswantšho. Bolela le mogwera wa gago mabapi le mafelo ao
meetse a go hlweka a tšwago gona. Botša phapoši gore o nagana eng.
Ge re hlwekiša meetse, re a dira gore a hlweke gore re kgone go a
nwa.

Re ka nwa meetse a pula ge ditlhaka le
ditanka tša rena di hlwekile.

Masepala o hlwekiša
meetse a rena gore re a nwe.

Re ka bediša meetse a rena gore re a hlwekiše.

Re ka hlotla meetse a rena gore re a hlwekiše.

Letšatšikgwedi:

A re direng

O tla swanelwa ke
go ba le:

Kgopela morutiši gore a go laetše gore
mohlotlo wa meetse o dirwa bjang.

Lebotlelo la dilitara tše 2 la plastiki
Mohlaba wa go hlweka wa mathume.
Mohlaba wa go hlweka wa makgwakgwā
Matlapa a mannyane a go hlweka/lekgwara
Thipa ye bogale
Wulu ya leokodi ya go hlweka.

A re itšhidulleng

- Šomiša mokotlanawa. Bea hulahupu fase, barutwana ba eme ka mothalo bokgole bjo bo ka bago dimetara tše di ka bago 5 go tloga mo go lego hulahupu. Gape, o ka no šomiša ntikodiko ya kgwele ya diatla.
- Morutwana yo mongwe le yo mongwe o hwetša sebaka sa go fošetša mokotlanawa ka hulahupung.

61

Bekē ya | -8

Kotara ya 4

Go fetoga go tloga go mosegare go ya go bošego

A re baleng

Bošego le mosegare di a fapana.

Di a fapana ka sebopego, re kwa medumo ya go fapana, gape, re dira dilo tša go fapana.

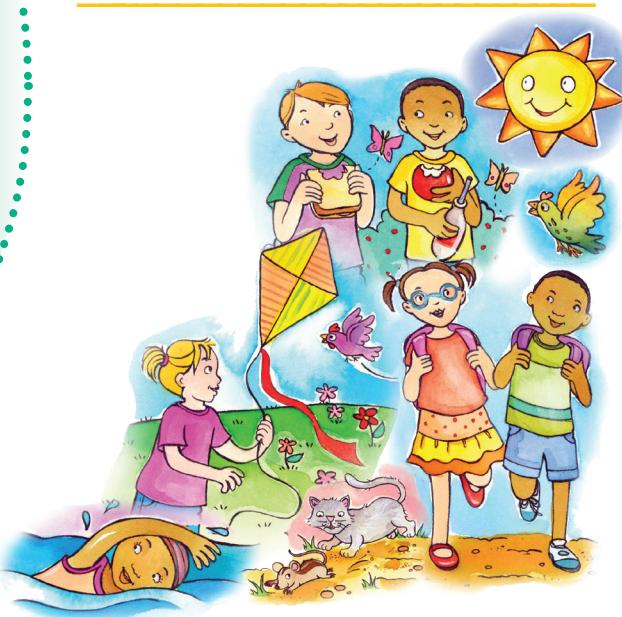
Mosegare re bona letšatši le tagile. Letšatši le tliša lesedi le phišo.

Bontši bja batho bo šoma mosegare, le ren a re ya sekolong mosegare.

A re ngwaleng

Lebelela diswantšho gomme o bolele le mogwera wa gago ka tšona.
Na ke diswantšho tša mosegare goba tša bošego? Di fapana bjang?
Ngwala "Mosegare" goba "Bošego" ka godimo ga seswantšho se sengwe le se sengwe.

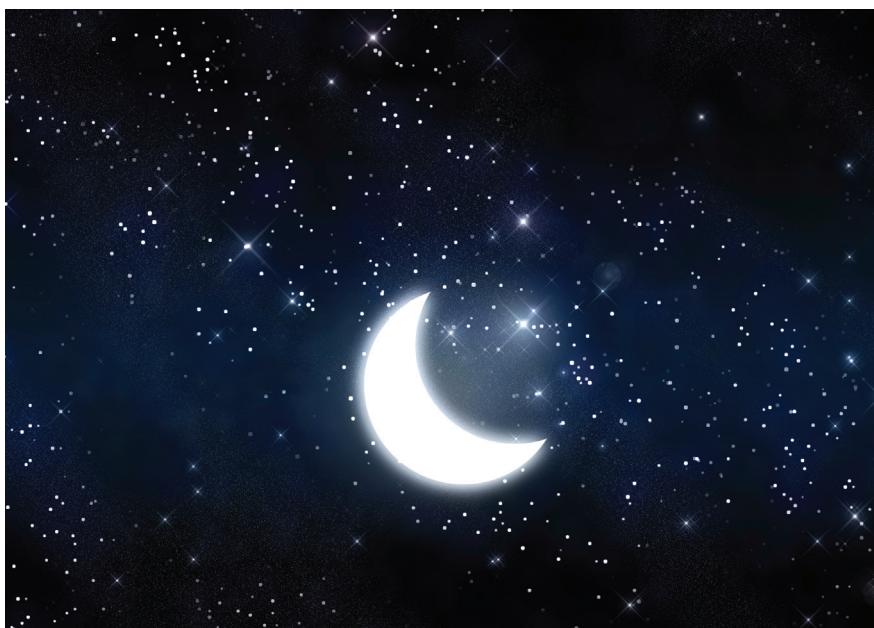
A re baleng

Mathapama letšatši le a sobela.
Go ba leswiswi, gomme re kgona
go bona ngwedi le dinaledi.

Re swanelwa ke go šomiša
mabone gore re bone seo re se
dirago.

Letšatšikgwedi:

Bošego go tonya go feta
mosegare.

Bontši bja rena re robala
bošego, eupša batho ba
bangwe ba šoma bošego.

Go na le diphooftolo tše
di selago fela ge letšatši le
sobetše.

A re itšidulleng

- Šomiša pala ya ka dinong (goba dipakane tše bjalo ka dikhounu) le kgwele.
- Bea pala ya ka dinong (goba dipakane) dimetara tše mmalwa go tloga go barutwana.
- Šomiša kgwele ye kgolo ye bjalo ka kgwele ya maoto.
- Ragela kgwele ka dipaleng tša dino goba magareng ga dipakane.
- Thoma ka go raga ka leoto la mmagoja, ka morago ka la nngele.
- O nošitše dino tše kae?

62

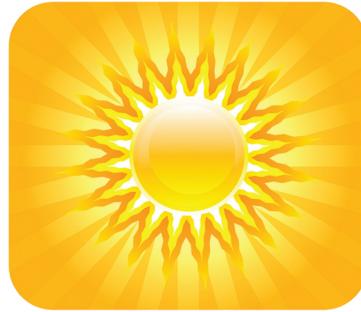
Bekē ya 1-8
Kotara ya 4

Ka fao legodimo le bonagalago ka gona

A re baleng

Mosegare, ka tlwaelo re bona leratadima le maru a mannyane. Se bohlokwa kudukudu, re bona letšatši.

Bošego re bona ngwedi le dinaledi tše dintši. Gape, go na le diplanetē tše di swanago le dinaledi.

Ka nako ngwedi o kua leratadimeng le mosegare. Re ka se kgone go o bona gabotse ka gore letšatši le phadima kudu.
Leka go nyaka ngwedi mosegare.

A re direng

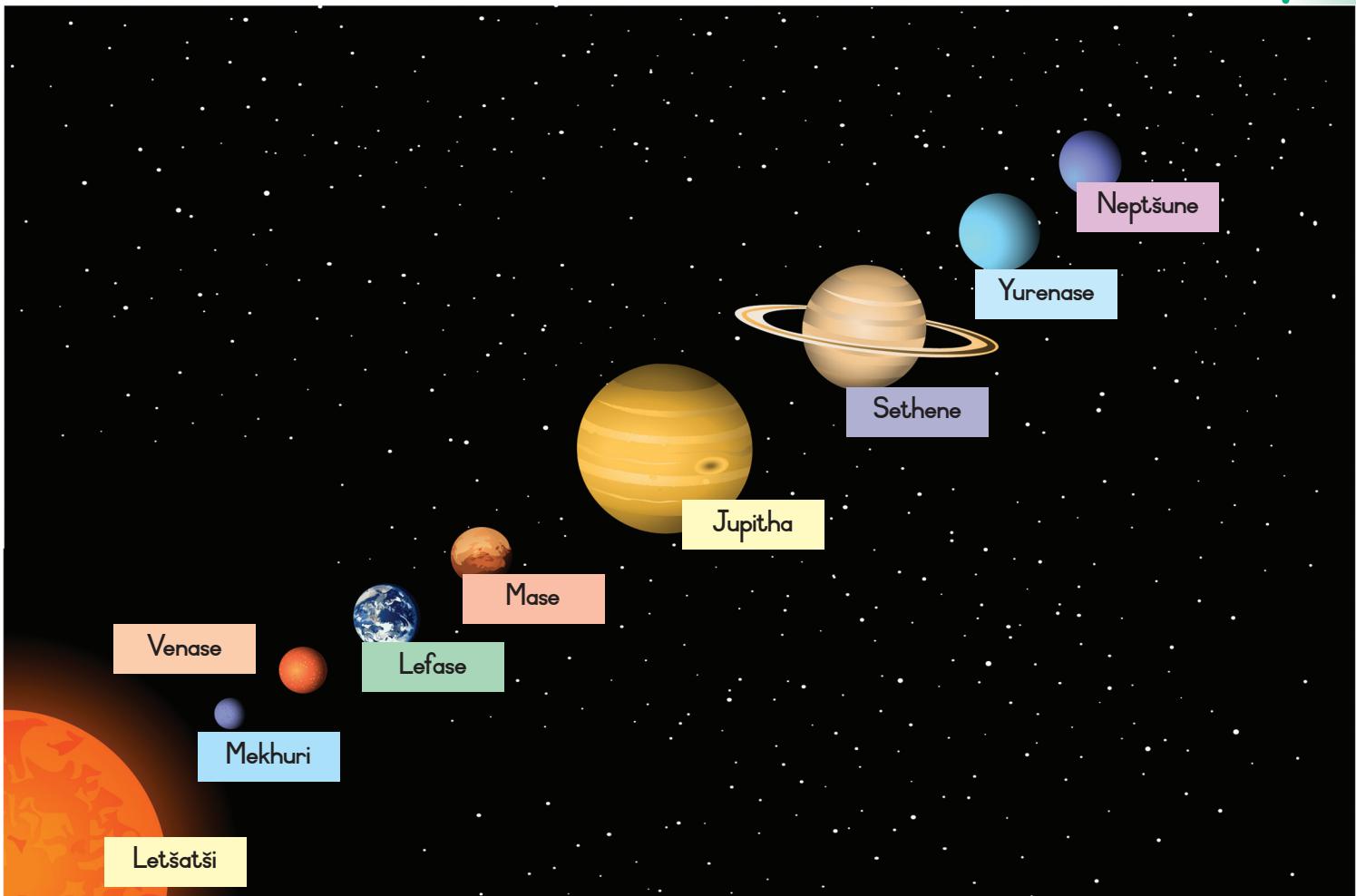
Ngwedi ga o bonagale ka mokgwa wo o swanago bošego bjo bongwe le bjo bongwe ge o dutše. Lebelela ngwedi mašego ao a latelago a 5. Ka mapokising a a lego mo tlase, thala dibopego tša go fapanā tša ngwedi tše o di bonego.

Bošego bja mathomo

Bošego bja boraro

Bošego bja bohlano

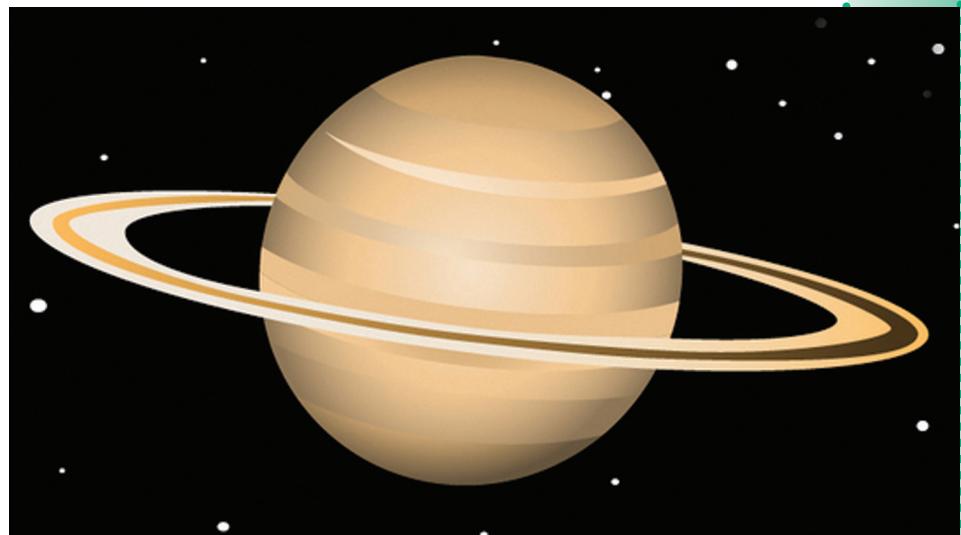

Tše ke letšatši le diplanetē mo go seletšatši sa rena – ke baagelane ba rena ba lefaufaung.

Letšatši le diplanetē ga di a thalwa ka tēkanyetšo.

Se ke seswantšho sa
Sethene. E fapanā le
diplanetē ka moka, ka
gore e na le didiko tšeō di
e dikologilego. Na o bona
marontho a mašweu mo
seswantshong? O nagana
gore ke eng? Lebelela
seswantšho se segolo kua godimo.
Na Sethene ke ye kgolo goba ye nnyane go feta lefase?
Ke planetē efe ye e fetago Sethene ka bogolo?

63

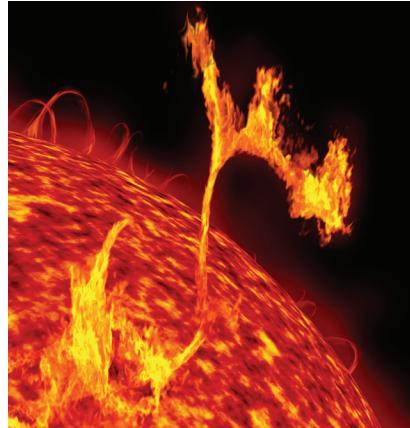

Kotara ya 4 - Beker ya 1-8

A re boleleng

Lebelela diswantšho tše.

Bolela le mogwera wa gago. Na di re laetša eng?
O ka no fa karabo efe goba efe yeo e tlago ka
kgopolong ya gago.

A re baleng

Temošo go morutiši
Morutiši o tla theeletša dikgopolo tsa
lena ka moka
gomme a le botša gore
diswantšho tše o ke eng.

Letšatši ke naledi. Le swana le bolo ye kgwele ya mollo yeo e romelago phišo
ya yona le lesedi mathokong ohle.

Letšatši le feta lefase ga diketekete ka bogolo. Ngwedi ke kgwele ye kgolo
ya leswika le lerole yeo e sa phatlalatšego phišo.

Ngwedi ga o na lesedi la ona. O swana le seipone seo se fošetšago mahlasedi
a letšatši go rena. Ngwedi ke wo monnyane kudu go feta lefase.

A re boleleng

Bolela le mogwera wa gago ka ga ka fao ngwedi o fetogilego mo
mašegong a mahlano. Ka morago lebelela diswantšho tše. Na ngwedi
wa lena o be o swana le se sengwe sa diswantšho tše?

Ngwedi wo o tletšego

Seripagare sa ngwedi

Ngwedi wa bora

Letšatšikgwedi:

Dinaledi

Are baleng

64

Kotara ya 4 - Beke ya 1-8

Letšatši ke naledi ye e lego kgauswi kudu go rena. Dinaledi tše dingwe di kgole kudu go rena.

Are boleleng

Naledi yela
Naledi yela
Ya maruberube
Rubella tlase
Ke yo nwa meetse
Meetse ga a gona
A nwelwe ke Kgaupe
Kgaupe ga ke mo rate
Ke rata Mašilwane

Sereto se se be se retwa mengwaga ye mentši ya go feta. Batho ba be ba sa tsebe kudu ka ga dinaledi. Lehono re tseba kudukudu ka ga tšona. Baetasebakabakeng ba tsene lefaufaung ka diphatšamaru tše di kgethilwego go yo nyakišiša ka ga dinaledi. Ge ba etela lefaufau, ba apara disutu tša bona tša go swana di nnoši. Ka lebaka la baetasebakabakeng ba bogale le batho ba bohlale bao ba rometšwego sebakabakeng, re ithutile tše ntšintši ka ga dinaledi.

Are boleleng

Na ke selo se sebotse ge re ithutile tše ntši ka ga dinaledi?
Bolela ka ga se le mogwera wa gago.

63

O yo bohlokwa.

Mmele wa gago o bohlokwa.

Mmele wa gago ke wa gago fela!

GO SE BE
MOTHO
yo a
kgwathago
Maponapona
a gago.

**O swanetše go botša yo mongwe ge
motho yo mongwe a kgwatha maponapona a gago.**

**O swanetše go botša yo mongwe ge motho
yo mongwe a dira gore o dire dilo tše o
sa nyakego go di dira.**

**Bao o swanetšego go ba leletša
mogala ge o nyaka thušo:**

**Mogala wa Tshireletšo ya
bana: 0800 05 55 55**

**Mogala wa Maphodisa wa
Thibelo ya Bosenyi: 086 00 10111**

**Mogala wa Maphodisa wa
tšhoganyetšo: 10111**

Mogala wa Thušo go Batho: 0861 322 322

Yuniti ya Tshireletšo ya Bana: 012 393 2359/2362/2363

